

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2016

CAN Rapport 166

Clara Henriksson & Mats Ramstedt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Layout inlaga: Britta Grönlund, CAN

Layout omslag: Jimmie Hjærtström, CAN

Tryck: EO Grafiska, 2017

ISSN: 0283-1198

ISBN 978-91-7278-275-4 (tryck)

URN:NBN:se:can-2017-5 (pdf)

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2016

Clara Henriksson & Mats Ramstedt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport nr 166

Stockholm 2017

Förord

Sedan juni år 2000 intervjuas månatligen omkring 1 500 personer i Sverige om hur de anskaffar och konsumerar alkohol i de så kallade Monitormätningarna. Sedan 2003 innehåller intervjuerna också frågor om cigarettkonsumtion och sedan 2007 ingår även frågor om snus. Ett av de huvudsakliga syftena med Monitormätningarna är att fånga en samlad bild av alkohol- och tobakskonsumtionen i Sverige där både de oregistrerade delarna; konsumtionen av resandeförda och smugglade produkter och de registrerade delarna; konsumtionen av registrerade och beskattade produkter, kan inkluderas i beräkningarna. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) övertog denna undersökning år 2013 och i samband med detta genomfördes vissa förändringar i den metodik som används (för den intresserade finns mer information om förändringarna i CAN-rapport 140 som finns att ladda ner på CAN:s hemsida).

I denna rapport presenteras aktuella skattningar av den totala tobakskonsumtionen i Sverige fram till 2016. För första gången har vi även tagit fram uppgifter över den registrerade tobaksförsäljningen i Sverige där vi också exkluderat den tobak som säljs till norrmän. Vidare presenterar vi i rapporten uppgifter baserade på självskattad tobakskonsumtion vilka möjliggör en beskrivning av olika konsumtionsmönster och skillnader mellan olika grupper och regioner. Eftersom de självskattade uppgifterna om tobakskonsumtionen inte skiljer mellan konsumtion av registrerad och oregistrerad tobak blir denna statistik även ett viktigt komplement i skattningen av hur den totala tobakskonsumtionen har förändrats.

Vi hoppas att vi med de uppgifter som redovisas i denna rapport kan bidra till en vidgad bild över hur tobakskonsumtionen i Sverige utvecklats under 2000-talet.

Stockholm i maj 2017

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Håkan Leifman
Direktör

Innehåll

Sammanfattning	5
1. Inledning	7
2. Resultat.....	10
Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snusanvändning.....	10
Total tobaksanvändning	10
Rökning	14
Cigarettkonsumtionens omfattning	16
Anskaffning av cigaretter 2003–2016	19
Snusning.....	23
Snuskonsumtionens omfattning	25
Anskaffning av snus.....	28
3. Sammanfattning och diskussion	32
Referenser.....	35
Bilaga 1. Material och metod	37

Sammanfattning

I Sverige orsakar tobaksanvändning och då framförallt cigarettrökning hälsoproblem och är en större del av den totala sjukdomsburden i landet än alkohol och narkotika tillsammans. Det är därför angeläget att följa tobakskonsumtionens utveckling i Sverige speciellt med avseende på rökning av cigaretter men även på bruket av snus. Sveriges tobaksanvändning är unik ur ett internationellt perspektiv just genom en hög förbrukning av snus samtidigt som cigarettkonsumtionen är relativt låg. I denna rapport presenteras aktuella skattningar av den totala cigarett- och snuskonsumtionen i Sverige på basis av både försäljningsuppgifter och data från en stor befolkningsundersökning. Vi presenterar också nya uppgifter om hur utvecklingen i tobakskonsumtionen har sett ut under de senaste 10–15 åren. De senaste uppgifterna som redovisas är från 2016 vilket är det år då Sverige genomförde flera större förändringar i tobakslagstiftningen för att anpassa denna till EU:s tobaksdirektiv.

De viktigaste resultaten i rapporten sammanfattas nedan:

Befolkningens tobaksvanor utifrån självrapporterade uppgifter

Tobak totalt

- Under 2016 hade i genomsnitt en fjärdedel (25 %) av Sveriges befolkning (17–84 år) använt tobak (rökt och/eller snusat) vid minst något tillfälle den senaste månaden. Sedan 2007 har tobaksanvändningen varit relativt stabil men möjligen med en viss nedgång i daglig användning.
- Andelen män som använder någon form av tobak (röker och/eller snusar) är betydligt högre än bland kvinnor. Under 2016 hade 31 % av männen använt tobak under den senaste månaden mot 18 % av kvinnorna. Medan männens tobakskonsumtion varit relativt oförändrad sedan 2007 har andelen kvinnor som använder tobak minskat från 21 till 17 %.
- Den högsta andelen som använt tobak den senaste månaden uppmättes för 2016 bland yngre personer (17–29 år) och andelen minskar med ökad ålder.
- De regionala skillnaderna i tobaksanvändning var relativt små. Andelen tobakskonsumenter låg på 23 % i den regionen där lägst andel uppmättes och på 28 % i den region där högst andel uppmättes.

Cigaretter

- I genomsnitt hade 14 % av Sveriges befolkning (17–84 år) rökt vid minst något tillfälle den senaste månaden under 2016. Omkring 8 % hade rökt dagligen och 6 % hade rökt sporadiskt. Kvinnor och män rökte i ungefär samma utsträckning men andelen som rökte sporadiskt var något högre bland männen.
- Sedan 2003 har rökningen minskat bland både kvinnorna och männen i befolkningen, men nedgången har varit något större bland kvinnorna. Det är endast andelen dagligrökare som sjunkit medan andelen sporadiska rökare har legat på en mer

oförändrad nivå. Nedgången har skett under den första delen av studieperioden dvs. fram till åren 2010–11, men därefter har nivån legat förhållandevis still (även noterat i inhemsk försäljningsstatistik – se nedan).

- Det självrapporterade antalet konsumerade cigaretter har halverats sedan 2003 men har legat relativt stabilt sedan 2011.

Snus

- Under 2016 hade i genomsnitt 16 % av befolkningen snusat den senaste månaden. Omkring 13 % var dagligsnusare och 3 % var sporadiska snusare. En klar majoritet av snusarna var män och var fjärde man (25 %) hade snusat senaste månaden jämfört med 6 % av kvinnorna. Över 80 % av de manliga snusarna snusade dagligen jämfört med knappt 70 % av de kvinnliga snusarna.
- Till skillnad från andelen rökare har andelen snusare legat runt en mer stabil nivå sedan 2007, särskilt sett till utvecklingen bland männen. Bland kvinnor har andelen snusare ökat något – från 4 % 2007 till lite dryg 6 % år 2016.
- Det självrapporterade antalet konsumerade snusdosor ökade mellan 2007 och 2016 med 25 %.

Den totala konsumtionen av cigaretter och snus

- Under 2016 skattades den totala cigarettkonsumtionen i Sverige till totalt ca 5,3 miljarder cigaretter vilket motsvarade 647 cigaretter per invånare 15 år och äldre.
- 93 procent av cigaretterna var inköpta och beskattade i Sverige (registrerade) medan övriga andelar var oregistrerade och bestod av resandeförsel (5 %) respektive smuggling (2 %).
- Under de senaste fem åren har cigarettkonsumtionen varit stabil medan nedgången sedan 2003 uppgår till ca 30 procent. Den mer långsiktiga nedgången berör både registrerade och oregistrerade cigaretter.
- Under 2016 konsumerades ca 226 miljoner snusdosor i Sverige, vilket motsvarade 28 dosor per invånare 15 år och äldre och uppgår till ungefär samma nivå som 2003. Snuskonsumtionen sjönk dock något mellan 2003 och 2008 och har således haft en ökande trend under de senaste åtta åren då konsumtionen stigit med ca 25 %. Om snuset istället mäts i kg blir denna ökning betydligt mindre (10 %) på grund av att vikten på den genomsnittliga dosan blivit lägre.
- Under 2016 utgjordes 98 procent av snuskonsumtionen av i Sverige inköpt och beskattat (registrerat) snus och resterande oregistrerade andel av resandeförsel (2 %). Resandeförseln har varit i stort oförändrad sedan den började mätas 2007.

I. Inledning

Hälsan i en befolkning har en grundläggande betydelse för samhällsutvecklingen på flera plan. För att kunna främja en god folkhälsa är kunskap om mönster och omfattning av faktorer som påverkar hälsan på olika sätt av stor betydelse.

Tobaksrökning är ett av de största hoten mot den globala folkhälsan och det är väl känt att tobaksrökning är starkt beroendeframkallande och ger upphov till skador. Tobaksrökning ökar risken för minst 28 sjukdomar, speciellt olika cancer- och hjärt-kärlsjukdomar (WHO, 2014). I Sverige är de negativa hälsoeffekterna av rökning väl dokumenterade. Varje år beräknas närmare 12 000 personer avlida och upp till 100 000 personer insjukna på grund av rökning (Socialstyrelsen, 2014). Av den totala sjukdomsburden i landet har tobaksrökningen beräknats stå för omkring 8 procent vilket är mer än dubbelt så mycket som den kostnad som beräknats för alkohol- och narkotikaanvändning (Agardh E m.fl. 2014).

Vad som särskiljer Sverige från andra länder där andelen rökare och andelen tobaksanvändare i stora drag är synonymt, är att andelen tobaksanvändare i Sverige i betydande utsträckning också utgörs av snusare. Liksom cigaretter innehåller även snus nikotin vilket påverkar hjärta och blodcirkulation och kan bidra till en ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. Det övergripande målet i regeringens ANDT-strategi rörande tobak är därför att minska både cigarett- och snus användningen i Sverige. Det bör dock understrykas att det är cigaretter som står för den absoluta merparten av tobakens hälsorisker och att riskerna med snus ännu så länge är begränsade (Bolinder, 2012).

Utöver kännedom om mönster och omfattning av själva användandet, är det i förebyggande arbete också av betydelse att vara medveten om att åtgärder kan påverka beteenden i andra riktningar än vad förhoppningen varit. Skattehöjningar gjorda i konsumtionsdämpande syfte av en produkt kan till exempel bidra till en ökad svart marknad av samma produkt, vilket tycktes vara fallet gällande cigarettkonsumtionen i Sverige vid 1990-talets slut. Det är därför av betydelse i det tobakspreventiva arbetet att också ha underlag för att kunna skatta omfattningen av den s.k. oregistrerade tobaksanskaffningen så att den kan adderas till uppgifterna om tobakskonsumtionen.

Att genom enkätundersökningar studera konsumtion och anskaffning av produkter innebär alltid att viss hänsyn till felmarginaler behöver visas. Metodologiska aspekter såsom storlek och utformning av urval, frågor och svarsalternativ med mera kan påverka resultaten. Att efterfråga beteenden som ibland kan uppfattas vara stigmatiserade, såsom tobakskonsumtion, innebär därtill ytterligare en risk för att respondenterna medvetet eller omedvetet kommer att underskatta sin konsumtion. Även om det därför alltid är klokt att ställa sig fler frågor i tolkningen av resultaten, utgör väl genomförda enkätundersökningar ofta värdefulla grunder att utgå från.

För att tillgängliggöra ett samlat kunskapsunderlag om mönster och omfattning av tobaksanvändningen i Sverige, har uppgifter om både användning och anskaffning av tobak sammanställts i denna rapport. Uppgifterna är främst insamlade genom de s.k.

Monitormätningarna där cirka 18 000 personer per år anonymt får besvara frågor om bland annat användningsmönster och anskaffning av tobak.

I denna rapport får du som läsare också ta del av uppgifter om den beskattade eller den så kallade registrerade tobaksförsäljningen i Sverige. Förvånande nog har statistik över den registrerade tobaksförsäljningen i Sverige inte varit lika tillgänglig som t.ex. statistik över alkoholförsäljningen och ingen längre tidsserie över det totala antalet beskattade cigaretter som säljs i Sverige har tidigare publicerats. Detta beror inte på att statistik saknas. Uppgifter om antal cigaretter som säljs i Sverige finns publicerade i årliga rapporter (Finansdepartementets Beräkningskonventioner) som utgår från Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter för cigaretter och snus. I denna rapport sammanställs därför för första gången dessa uppgifter bakåt till 2003 i syftet att belysa utvecklingen av den inhemska försäljningen av både cigaretter och snus som täcker hela tobaksmarknaden i Sverige. Till dessa beräkningar har hänsyn också tagits till data som visar att Norges samlade tobakskonsumtion till förhållandevis stor del består av tobak inhandlad i Sverige. Genom att ta del av norska data om hur stora mängder tobak norrmän köper i Sverige har skattningar kunnat göras över hur stor andel av den registrerade försäljningen i Sverige som går till Norge så att dessa mängder kan exkluderas från den svenska tobaksstatistiken.

För att beräkna den totala tobaksförbrukningen i Sverige måste även svenskars köp av oregistrerad tobak inkluderas dvs. tobak som köps i samband med utlandsresor eller som köps av personer som fört in tobak illegalt i Sverige. De data som samlas in i Monitorundersökningen utgör här det enda epidemiologiska underlag som möjliggör en skattning av omfattning och utveckling av dessa delmängder i Sveriges befolkning. För dessa uppgifter har också ytterligare beräkningar gjorts för att korrigera för svårigheter med underrapportering (läs mer om dessa beräkningar i bilaga 1).

Statistiken över svenskarnas köp av i Sverige beskattad tobak, och beräkningar av obeskattad tobak ger tillsammans en bild av den totala förbrukningen av cigaretter och snus i Sverige, vilket är ett av huvudsyftena med Monitormätningarna. Dessa uppgifter synliggör dock inte förekomst eller förändring av tobaksbruket i olika undergrupper i befolkningen, som t.ex. bland kvinnor och män, i olika åldersgrupper eller i olika regioner. Försäljningsuppgifter visar inte heller eventuella förändringar i användningsmönster med avseende på hur ofta och hur mycket som konsumeras samt om trenderna skiljer sig mellan daglig användning av tobak och sporadisk användning (såsom ”feströkning”). För att få en mer detaljerad bild av rök- och snusvanorna i Sverige presenteras i denna rapport därför också uppgifter om hur vanorna fördelar sig i olika grupper utifrån de frågor om egna tobaksvanor (självrapporterade uppgifter) som också ingår i Monitormätningarna.

Till skillnad från de undersökningar som SCB och Folkhälsomyndigheten genomför har inga ändringar vad gäller frågorna som följer sporadisk tobaksanvändning genomförts under mätperioden. Gällande den sporadiska tobakskonsumtionen utgör de data som samlas in i Monitormätningarna därav det enda underlaget över befolkningen på nationell nivå där tidsserien inte riskerar att ha påverkats av frågeförändringseffekter dessa år. Detta är särskilt värdefullt för åren runt 2016 då Sverige detta år genomförde flera större förändringar än vad som gjorts på länge och anpassade sin tobakslagstiftning efter EU:s tobaksdirektiv (Tobakslagen SFS: 1993:581). Att utformningen av frågorna varit desamma ökar sannolikheten för att eventuella förändringar i nivåerna av sporadisk rökning är tillförlitliga dvs. speglar en förändring av beteendet snarare än en metodologisk effekt.

Vår förhoppning med denna rapport är att den kan bidra till ökad kunskap om tobaksvanorna i Sverige – något som i förlängningen kan bidra till vinster för folkhälsan.

Rapporten har följande upplägg: Inledningsvis beskrivs utvecklingen av tobaksbruket för olika grupper och regioner med utgångspunkt ifrån Monitorundersökningens självrapporterade uppgifter. Därefter presenteras trender i den totala tobaksförbrukningen i Sverige under 2003–2016 utifrån inhemsk försäljning och skattningar av obeskattad tobak utifrån Monitorundersökningen. Avslutningsvis presenteras en skattning av den totala mängden förbrukad tobak uppdelad på cigaretter och snus där siffrorna dels tar hänsyn till försäljning till norrmän och dels korrigeras för underrapportering i de självrapporterade uppgifterna. Dessa uppgifter presenteras bara för åren 2012–2016 då underlaget bakom beräkningarna endast finns tillgängliga för denna period. Avslutningsvis förs en diskussion om hur de viktigaste resultaten ska tolkas och om styrkor och svagheter i studiens data och tillvägagångssätt.

I bilaga 1 ges en närmare beskrivning av de datamaterial och den metodik som ligger till grund för de resultat som presenteras i denna rapport.

2. Resultat

Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snus användning

Ett syfte med Monitorundersökningen är som nämnts att ge en bild av den totala tobaksförbrukningen i landet och hur konsumtionen ändrats sedan det år tobak (cigaretter) började mätas i Monitor (2003). Den typen av uppgifter synliggör dock inte hur konsumtionen förhåller sig i relation till andelen användare, om det förekommit förändringar i användningsmönstren (hur mycket tobak används av olika konsumenttyper? hur ofta?) eller om det förekommit förändringar av tobaksanvändningen i olika undergrupper i befolkningen. Utöver frågor om anskaffning av tobak, innehåller intervjuerna i Monitormätningarna därför också frågor om användning av tobak. Uppgifterna om användning (respondenternas självrapporterade uppgifter) kommer att inleda redovisningen i detta avsnitt.

Först kommer självrapporterade uppgifter om den sammanlagda tobaksanvändningens omfattning (rökning och snusning) att redovisas. Uppgifterna beskriver hur den sammanlagda tobaksanvändningen under 2016 fördelat sig i olika regioner och i olika åldersgrupper samt hur tobaksanvändningen utvecklats över tid bland män och kvinnor. Därefter beskrivs cigarett- respektive snus användningens utveckling under perioden 2003–2016 (cigarettanvändning) respektive 2007–2016 (snus användning) var för sig. Under dessa rubriker redovisas även uppgifter om mängden cigaretter och snus som tobaksanvändarna uppger att de konsumerat samt beräkningarna för den totala förbrukningen av cigaretter och snus i Sverige.

Som beskrivs närmare i metodavsnittet får respondenterna i Monitormätningarna besvara frågor om de använt tobak under de senaste 30 dagarna. Respondenter som svarar ja på dessa frågor får följdfrågor om de använt tobak dagligen. De respondenter som svarat att de rökt och/eller snusat dagligen kommer i denna rapport beskrivas som dagliganvändare av tobak. De som svarat att de rökt eller snusat de senaste 30 dagarna, men inte gjort det dagligen, kommer att beskrivas som sporadiska användare.

Andelen som använt tobak de senaste 30 dagarna varierar något från månad till månad¹ I den redovisning som följer nedan beskrivs hur användningen sett ut i genomsnitt under det aktuella året.

Total tobaksanvändning

I jämförelse med andra länder har Sverige en förhållandevis låg andel rökare. I båda de undersökningar om attityder och tobaksanvändning i EU-länder som Europeiska kommissionen låtit göra (2012 och 2014) har den lägsta andelen rökare uppmätts i Sverige (European Commission 2012 & 2015).

¹ Såväl andelen dagliga som sporadiska rökare och snusare varierar med 2–3 procentenheter mellan olika månader de flesta år. Möjligen tenderar något fler sporadiska både rökare och snusare uppmätas under sommarmånader, tidig höst och december men även detta varierar mellan olika år.

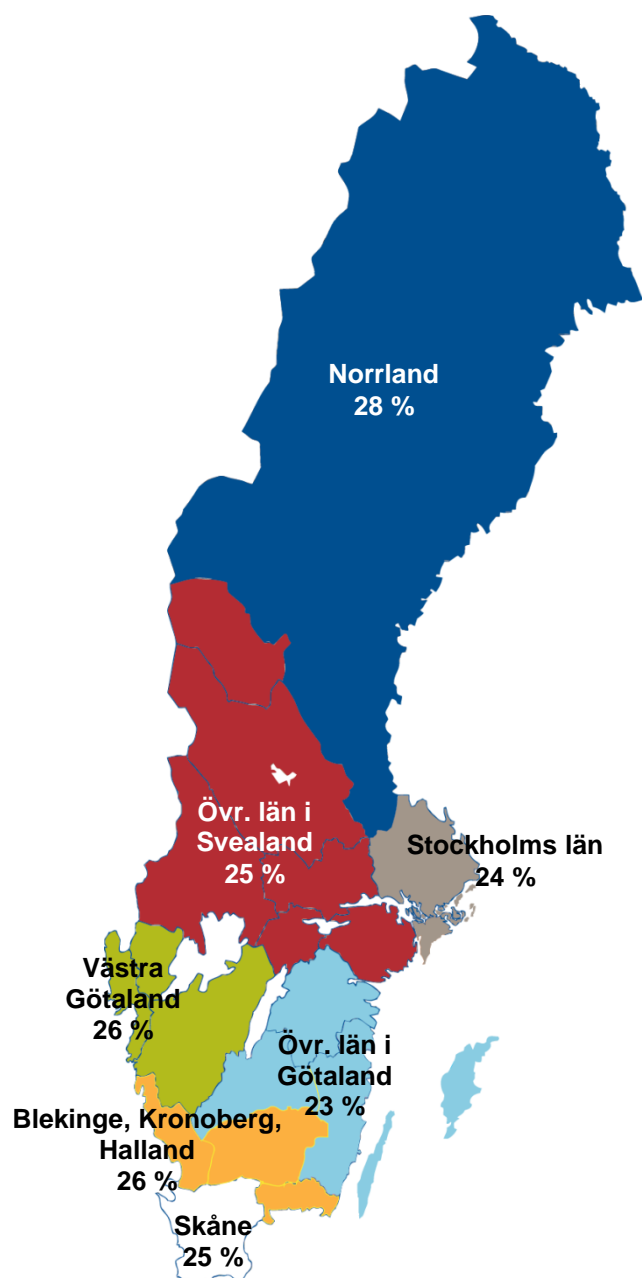
Till skillnad från andra länder där andelen rökare och andelen tobaksanvändare i stora drag är synonym, utgörs andelen tobaksanvändare i Sverige i betydande utsträckning även av snusare². Trots att andelen kvinnor som använder snus är förhållandevis låg, var andelen snusare till och med något högre än andelen rökare (vilken i högre grad utgörs av både män och kvinnor) i 2016 års Monitor-mätningar. Skillnaden var dock liten: medan omkring 14 % av befolkningen klassades som rökare (dagliga eller sporadiska) i 2016 års Monitor-mätningar, klassades omkring 16 % som snusare (dagliga eller sporadiska). Omkring 4 % av befolkningen ingick i båda användargrupperna då de uppgett att de både rökt och snusat de senaste 30 dagarna. Om svenska rökare och snusare summeras hamnar gruppen tobaksanvändare nära den genomsnittliga nivån av tobaksanvändning i EU.

År 2016 uppmättes den totala andelen tobaksanvändare i Sverige vara omkring en fjärdedel av befolkningen 17–84 år. För år 2016 redovisas den totala andelen tobaksanvändare samt andelen rökare och snusare var för sig i tabell 1, vilken också redovisar omfattningen av tobaksanvändare i olika regioner i landet. De olika regionernas placering och andelen tobaksanvändare i respektive region visas på kartan i figur 1. Som framgår av tabell 1 var andelen tobaksanvändare tämligen jämnt fördelad över landet. Andelen snusare varierade regionalt något mer än andelen rökare. På grund av den högre andelen snusare i Norrland uppmättes där också den högsta andelen tobaksanvändare totalt (28 %). Lägst andel tobaksanvändare uppmättes i den region som kallas Övriga län i Götaland (23 %).

Tabell 1. Andel av befolkningen i olika regioner i Sverige som använt tobak (rökt eller snusat) vid något tillfälle de senaste 30 dagarna. 2016.

	Röker/snusar totalt	Röker	Snusar
Sverige	25	14	16
1. Skåne	25	15	13
2. Blekinge, Kronoberg, Halland	26	14	17
3. Västra Götalands län	26	13	18
4. Övriga län i Götaland (Östergötland, Jönköping, Kalmar, Gotland)	23	13	14
5. Stockholms län	24	15	14
6. Övriga län i Svealand (Uppsala, Södermanland, Värmland, Örebro, Västmanland, Dalarna)	25	13	17
7. Norrland (Gävleborg, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten, Norrbotten)	28	12	20

² I andra EU-länder är försäljning av snus förbjudet, men i och med att Sverige har ett permanent undantag från förbudet är det tillåtet att tillverka och sälja snus i Sverige (EU-upplysningen 2016).

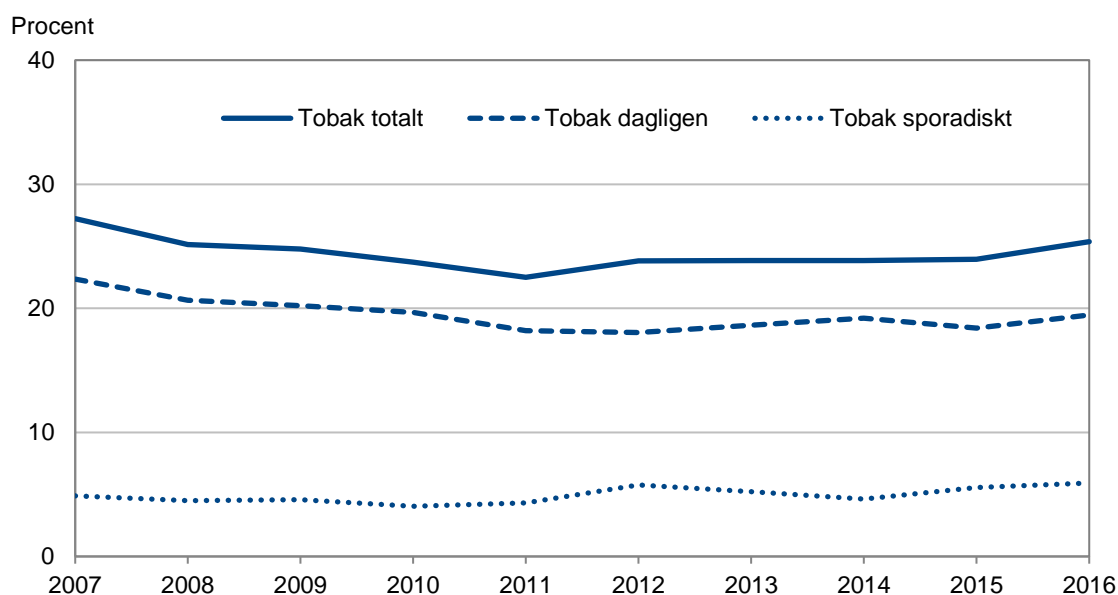
Figur 1. Andel av befolkningen i olika regioner i Sverige som använt tobak (rökt eller snusat) vid något tillfälle de senaste 30 dagarna. 2016.

Tabell 2. Andelen i olika åldersgrupper som använt tobak (rökt eller snusat) vid något tillfälle de senaste 30 dagarna. 2016.

	Varken röker eller snusar	Tobaks-användare totalt	Röker totalt	Snusar totalt	Röker endast	Snusar endast	Både röker och snusar
Alla (17–84 år)	75	25	14	16	9	12	4
16–29 år	60	40	25	26	15	15	11
30–49 år	74	26	11	18	8	15	4
50–64 år	78	22	11	12	10	10	2
65–84 år	86	14	8	7	7	6	1

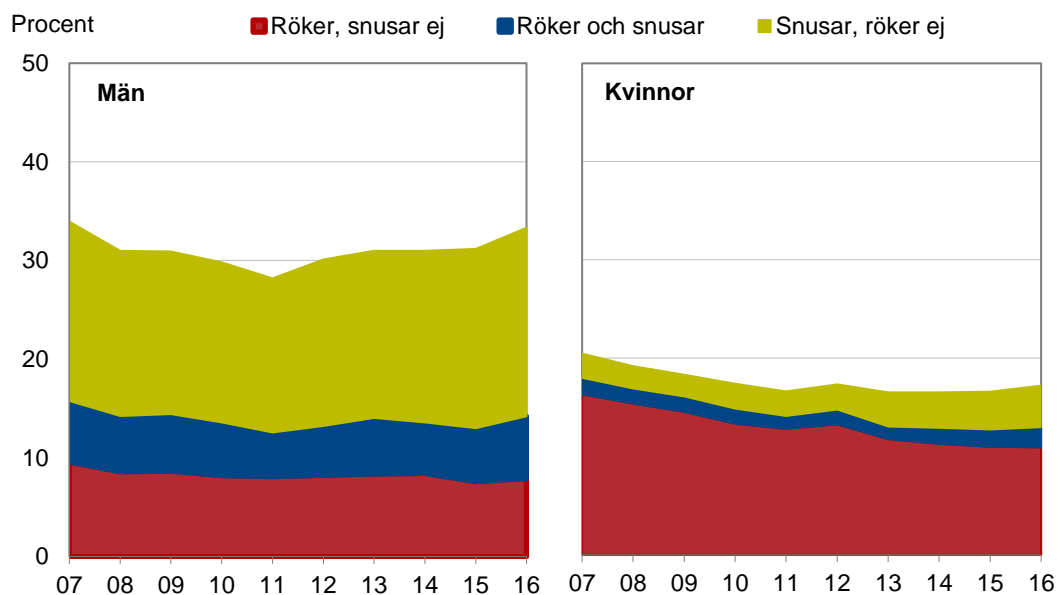
Jämfört mellan olika åldersgrupper framgår av tabell 2 att majoriteten i samtliga åldersgrupper under 2016 svarat att de varken rökt eller snusat någon gång den senaste månaden. Tobaksanvändning var 2016 vanligast i den yngsta åldersgruppen (17–29 år) där cirka 40 % rökt eller snusat vid minst något tillfälle den senaste månaden. I denna yngre åldersgrupp återfanns såväl den största andelen rökare (25 %) som snusare (26 %) samt även den största andelen blandbrukare av tobak (11 %), det vill säga personer som använt både cigaretter och snus den senaste månaden (tabell 2). Hur omfattningen av dagliga respektive sporadiska rökare och snusare fördelade sig i de olika åldersgrupperna redovisas senare i rapporten.

I figur 2 redovisas hur andelen tobaksanvändare utvecklats mellan åren 2007–2016³. Sett över denna tid har andelen tobaksanvändare fluktuerat förhållandevis stabilt runt 25 %. Andelen dagliga tobaksanvändare har under perioden legat runt 20 % (19 % i 2016 års mätningar) och andelen som rökt eller snusat sporadiskt den senaste månaden har legat runt 5 % (6 % i 2016 års mätningar).

Figur 2. Andel av befolkningen som använt tobak de senaste 30 dagarna; totalt, dagligen eller sporadiskt. 2007–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

³ Detta är den period då både rökning och snusning fångas in på ett jämförbart sätt i Monitormätningarna.

Figur 3. Andel män och kvinnor som under de senaste 30 dagarna rökt, snusat eller gjort både och. 2007–2016 ^{a)}. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

a) Åren 2009 och 2010 saknas uppgifter för vissa månader. För dessa år redovisas årsgenomsnitt skattade från de månader då uppgifterna finns.

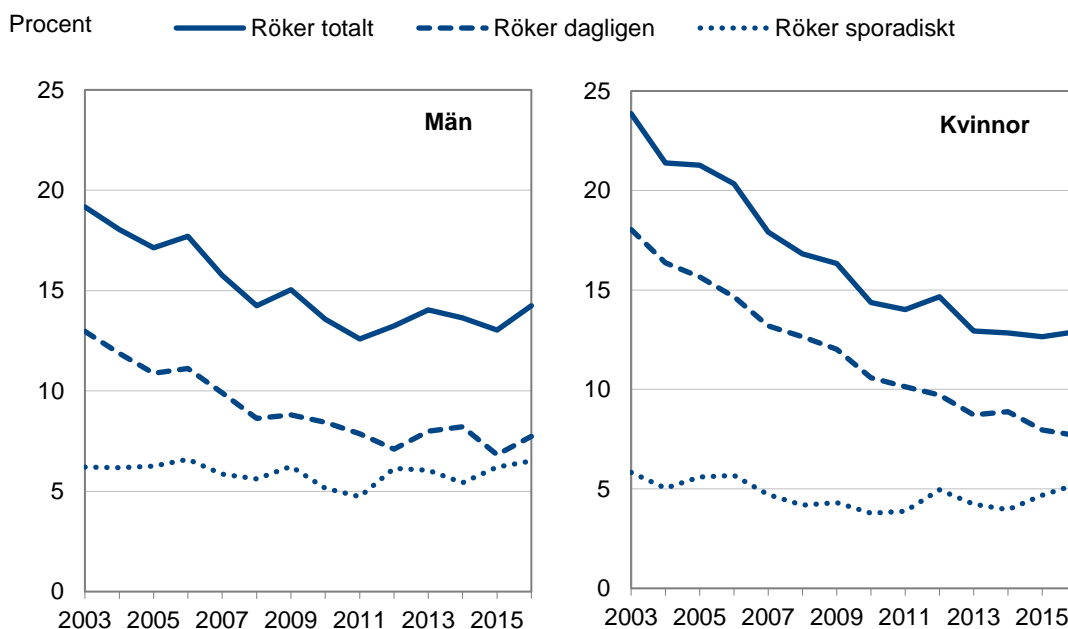
I figur 3 redovisas hur andelen tobaksanvändare utvecklats mellan åren 2007–2016 uppdelat efter kön. Här framgår att skillnaden mellan mäns och kvinnors tobaksanvändning varit stor under hela perioden. Sedan 2007 har andelen tobaksanvändare minskat bland kvinnorna (från en nivå runt 21 % 2007 till 17 % 2016), medan andelen tobaksanvändare bland männen såg ut att minska fram till 2011 men därefter återgått och landade 2016 på en nivå nära den som uppmättes år 2007 (34 % 2007 och 33 % 2016). Detta hänger främst ihop med utvecklingen av andelen snusare bland männen. Snus är också den absolut vanligaste tobaksprodukten bland män, medan den absolut vanligaste tobaksprodukten bland kvinnor är cigaretter. Bland männen är också blandbruk av cigaretter och snus betydligt vanligare än det är bland kvinnor (6 % av männen hade 2016 använt både cigaretter och snus den senaste månaden medan detsamma uppgavs av 2 % av kvinnorna).

Rökning

Utvecklingen av den totala tobaksanvändningen i Sverige kan studeras från år 2007 i Monitormätningarna men frågor om rökning började ställas redan 2003. I figur 4 redovisas utvecklingen av andelen rökare mellan åren 2003–2016 uppdelat efter kön. Under perioden har rökningen minskat både bland män och bland kvinnor i befolkningen, men mer bland kvinnorna som startade på en högre nivå år 2003. Då svarade totalt 24 procent av kvinnorna att de rökte medan motsvarande nivå bland männen var 19 procent (18 % av kvinnorna och 13 % av männen rökte dagligen och ytterligare 6 % av både kvinnorna och männen rökte sporadiskt). Sammantaget utgjorde kvinnorna då den större delen av rökarna i befolkningen (56 %) år 2003, medan männen utgjorde den mindre (44 %).

I de senaste mätningarna har rökningen fått en jämnare könsfördelning och 2016 svarade omkring 14 % av männen och 13 % av kvinnorna att de hade rökt den senaste månaden. Både bland männen och bland kvinnorna svarade omkring 8 % att de rökt dagligen och ytterligare 7 % av männen respektive 5 % av kvinnorna svarade att de rökt sporadiskt. Dessa nivåer innebär en relativ minskning av den totala andelen rökare med 26 % bland männen och 46 % bland kvinnorna sedan 2003. Som framgår av figur 4 skedde den största nedgången fram till och med 2010-talets tidiga år.

Vad som också tydligt framgår av figuren är att det framför allt är andelen dagligrökare som minskat medan andelen sporadiska rökare legat på en förhållandevis oförändrad nivå under hela perioden. Detta är ett mönster som också framträtt i SCB:s mätningar alltsedan 1980-talets slut till och med 2010-talets tidiga år, när sporadisk rökning efterfrågades i deras Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC)⁴.

Figur 4. Andel män och kvinnor i befolkningen som rökt de senaste 30 dagarna: dagligen, sporadiskt eller totalt. 2003–2016^{a)}. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

a) Åren 2003, 2009 och 2010 saknas uppgifter för vissa månader. Här redovisas värden prognostiserade från de månader då frågan ställts skattat med jämförelser från motsvarande månader åren före/efter.

⁴ Läs mer i Drogutvecklingen i Sverige 2017 (CAN 2017).

Tabell 3. Andel i olika åldersgrupper som rökt de senaste 30 dagarna. 2016.

	Ej rökt	Rökt dagligen	Rökt sporadiskt	Rökt totalt
Alla (17–84 år)	86	8	6	14
16–29 år	74	11	14	25
30–49 år	89	6	6	11
50–64 år	88	8	3	12
65–84 år	92	6	1	8

I tabell 3 redovisas hur utbredd rökningen var i olika åldersgrupper år 2016. Som redan nämnts beträffande total tobakskonsumtion, påträffas den största andelen rökare i den yngsta åldersgruppen: den del av befolkningen som är mellan 17–29 år. I denna åldersgrupp klassas 25 % som rökare, även om det ska understrykas att de flesta av dem var sporadiska rökare. Andelen sporadiska rökare (14 %) var mer än dubbelt så stor som i någon annan åldersgrupp där andelen rökare till huvudsaklig del utgörs av dem som röker på daglig basis, men 2016 var även andelen dagliga rökare som högst i denna yngre åldersgrupp (11 %). Det bör dock åter understrykas att den stora majoriteten i samtliga åldersgrupper inte har rökt den senaste månaden.

Cigarettkonsumtionens omfattning

Utöver andelen rökare i en befolkning är naturligtvis också den mängd cigaretter rökarna konsumerar av betydelse för folkhälsan. I Monitormätningarna får de respondenter som svarar att de rökt de senaste 30 dagarna därför frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag (dagligrökarna) eller per vecka (de sporadiska rökarna)⁵. Även om respondenterna har en tendens att underskatta volymerna för denna typ av uppgifter, utgör uppgifterna ett viktigt underlag för att beskriva cigarettkonsumtionens mönster och utveckling i olika grupper.

Fördelat mellan samtliga individer som rökt de senaste 30 dagarna uppmättes 2016 en veckokonsumtion på 45 cigaretter, eller med andra ord drygt 2 paket i veckan. Givetvis är det dagligrökarna som står för den största delen av cigarettkonsumtionen; genomsnittet för de sporadiska rökarna är betydligt lägre medan dagligrökarnas genomsnitt är betydligt högre. Det genomsnittliga antalet cigaretter som dagligrökarna uppgav att de rökte per dag låg 2016 på cirka 11 cigaretter (drygt ett halvt paket) om dagen, vilket motsvarar 74 cigaretter (ca 4 paket) i veckan, medan de sporadiska rökarna rökte cirka 7 cigaretter (knappt ett halvt paket) i veckan.

Jämfört mellan olika åldersgrupper i befolkningen återfanns, i 2016 års mätningar, den högsta cigarettkonsumtionen per rökare bland rökarna i åldersgruppen 50–64 år (tabell 4). I denna åldersgrupp utgjordes gruppen rökare i huvudsak av dagligrökare (se tabell 3 ovan) och jämfört med de yngre rökarna i åldersgruppen 17–29 år var den genomsnittliga konsumtionen per vecka och rökare (dagliga och sporadiska) därför nästan dubbelt så hög i

⁵ Uppgifter från det fåtal respondenter (i genomsnitt 7 per år) som uppgett att de röker fler än 60 cigaretter/dag (dagligrökare) eller 60 cigaretter/vecka (sporadiska rökare) har betraktats som osannolika extremvärden som kan ha uppstått till följd av missförstånd eller kodningsfel och trunkerats ned till 60 i båda fallen.

Tabell 4. Genomsnittligt antal cigaretter per dag/vecka och rökare i olika åldersgrupper. 2016.

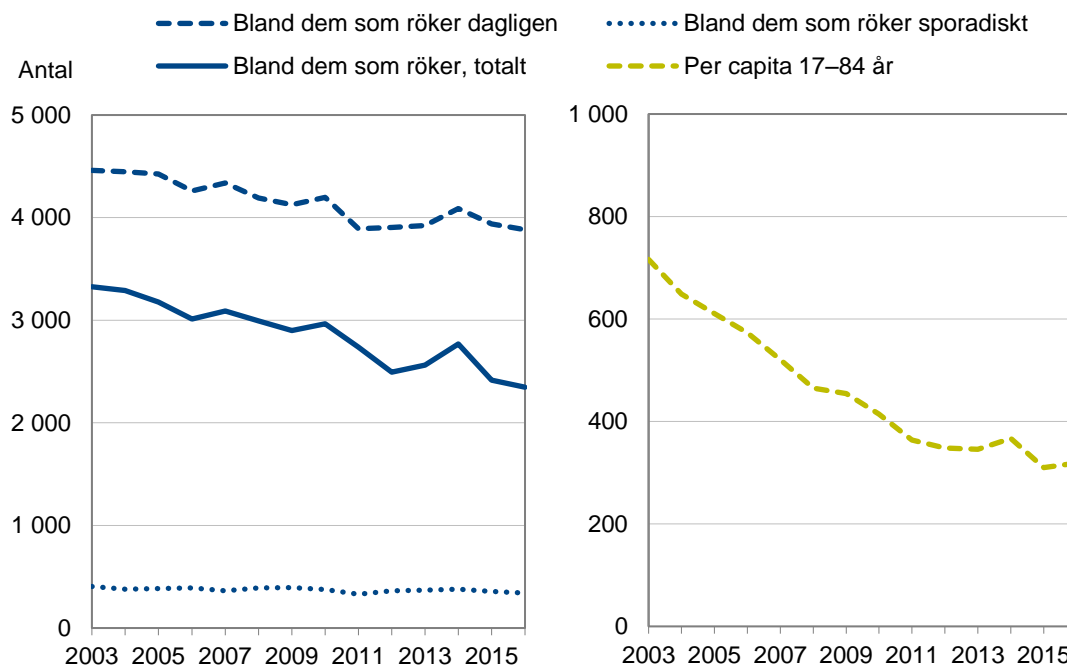
	Dagligrökare		Sporadiska rökare	Rökare totalt	
	Per dag	Per vecka	Per vecka	Per dag	Per vecka
Alla (17–84 år)	11	74	7	6	45
16–29 år	10	68	6	5	34
30–49 år	11	77	5	6	41
50–64 år	12	83	8	9	63
65–84 år	10	71	10	9	60

gruppen av 50–64-åriga rökare som bland de yngre rökarna (63 cigaretter/vecka jämfört med 34 cigaretter/vecka) där gruppen av rökare till mer än hälften bestod av sporadiska rökare (se tabell 3). Därtill är antalet individer i befolkningen som är 50–64 år fler än antalet individer som är 17–29 år och trots att andelen 50–64-åringar som rökte 2016 var omkring hälften så låg (12 %) som i den yngre åldersgruppen (25 %) stod de ändå för en betydande del av den samlade cigarettkonsumtionen i landet. Medan 17–29-åringarna stod för omkring 31 % av rökarnas samlade cigarettkonsumtion. Enligt de självrapporterade uppgifterna 2016, stod 50–64-åringarna för 28 %, gruppen 30–49-åringar stod för 25 % medan 65–84-åringarna stod för cirka 18 %.

Antalet cigaretter rökarna konsumerar har under perioden 2003–2016 då rökningen studerats i Monitormätningarna varit förhållandevis konstant men minskat något (från ca 12 till 11 cigaretter/dag bland dagligrökarna och från ca 8 till 7 cigaretter/vecka bland de sporadiska rökarna). Minskningen av antalet cigaretter som konsumeras per dag/vecka är alltså liten men får viss betydelse då den summeras till årskonsumtion vilket framgår av figur 5. I figurens vänstra graf redovisas hur den genomsnittliga årskonsumtionen av cigaretter per rökare har utvecklats mellan 2003–2016 och här framträder hur den minskade dags-/veckokonsumtionen får en betydelse för hur många cigaretter rökarna (enligt de självrapporterade uppgifterna) röker per år. År 2003 låg den genomsnittliga årskonsumtionen per dagligrökare på omkring 4 460 cigaretter. Bland de sporadiska rökarna låg den genomsnittliga årskonsumtionen på 405 cigaretter samma år. År 2016 låg den genomsnittliga årskonsumtionen per dagligrökare på omkring 3 890 cigaretter och bland de sporadiska rökarna låg den genomsnittliga årskonsumtionen på cirka 340 cigaretter. Förutom att andelen rökare minskat under perioden indikerar dessa uppgifter alltså också på att rökarnas konsumtion av cigaretter minskat.

I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen av cigaretter utvecklats under perioden då uppgifterna slås ut på hela befolkningen⁶ (notera att de olika graferna har olika axelvärden) eller med andra ord per capita i åldersspannet 17–84 år⁶. Eftersom andelen rökare – och framförallt andelen dagligrökare – tydligt minskat under perioden, framträder här en kraftig nedgång i cigarettkonsumtionen per capita. År 2003 låg denna summa på nästan 720 cigaretter per år, vilket 2016 motsvarades av cirka 320 cigaretter eller med andra ord mindre än hälften så många.

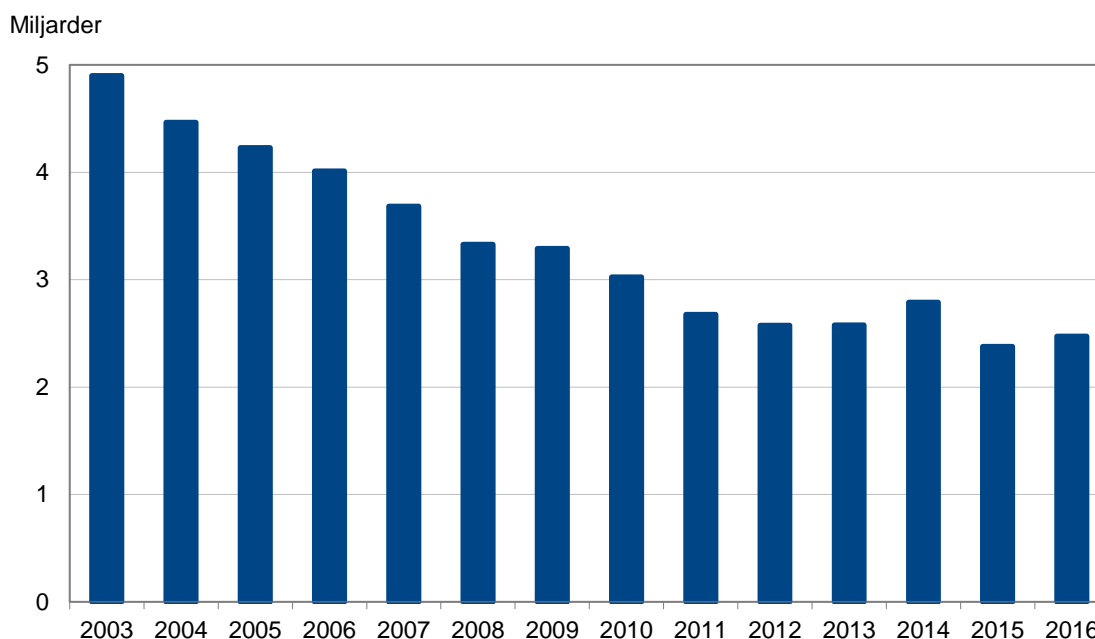
⁶ År 2003–2013 för befolkningen 16–80 år och från 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitormätningarna.

Figur 5. Självrapporterad årskonsumtion av cigaretter. Genomsnittligt antal cigaretter per år bland rökare samt per capita 17–84 år. 2003–2016. (Perioden 2003–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år.)

För att kunna jämföra dessa uppgifter om rökarnas självrapporterade årskonsumtion av cigaretter med uppgifterna om anskaffning av cigaretter som kommer att redovisas i nästa avsnitt (tabell 5) redovisas i figur 6 summan av rökarnas självrapporterade årsvolym multiplicerad med antalet rökare i befolkningen.

Till skillnad från figur 5 där det alltså är den genomsnittliga årskonsumtionen per rökare och per capita som redovisas, redovisar figur 6 vad dessa uppgifter skulle innebära omräknade till sammanlagd årsvolym av cigaretter som konsumeras i Sverige per år (den genomsnittliga årskonsumtionen av cigaretter per rökare gånger antalet rökare). För år 2003 beräknades denna volym vara nästan dubbelt så stor: omkring 4 900 miljoner (4,9 miljarder) cigaretter som för år 2016 då den beräknades till knappt 2 500 miljoner (2,5 miljarder) cigaretter. Enligt dessa uppgifter har den totala cigarettkonsumtionen alltså i det närmaste halverats mellan 2003 och 2016.

Figur 6. Samlad årskonsumtion av cigaretter i Sverige utifrån självrapporterade uppgifter 2003–2016. (2003–2013 för befolkningen 16–80 år och fr.o.m. 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitormätningarna.)

Anskaffning av cigaretter 2003–2016

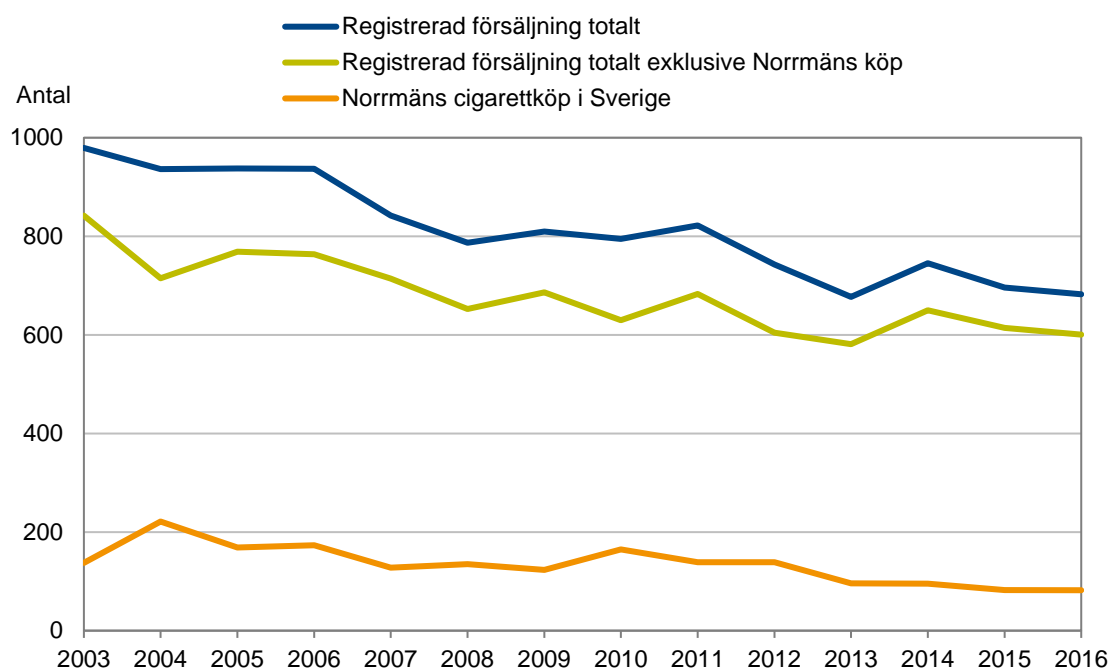
En intressant fråga är hur förhållandet mellan de självrapporterade konsumtionsuppgifterna och uppgifter om totalkonsumtion som Monitormätningarna syftar till att skatta (registrerad försäljning och anskaffning av oregistrerade cigaretter) ser ut. Statistiken över den registrerade försäljningen av cigaretter i Sverige är här beräknad utifrån Finansdepartementets uppgifter om nettoskatteintäkterna för cigaretter dividerade med punktskatten per cigarett. Från dessa uppgifter har normmäns köp av cigaretter i Sverige (utifrån beräkningar gjorda av norska tobaksforskare) sedan exkluderats. Anskaffning av oregistrerade cigaretter i form av resandeförsel och smuggling har skattats med hjälp av självrapporterade uppgifter i Monitormätningarna.

I figur 7 redovisas utvecklingen av antalet cigaretter som sålts och beskattats i Sverige utslaget per individ i befolkningen som är 15 år och äldre⁷. Enligt dessa uppgifter har cigarettförsäljningen i Sverige minskat med ca 30 procent mellan 2003 och 2016, en nedgång som varit relativt kontinuerligt under perioden (men alltså mindre än den nedgång som uppmäts i den självrapporterade användningen av cigaretter, se ovan). I absoluta tal visar dessa uppgifter att försäljningen har minskat från cirka 980 cigaretter per capita 15 år och äldre år 2003 till cirka 680 cigaretter 2016. Emellertid finns uppgifter som pekar på att en förhållandevis stor del av den svenska cigarettförsäljningen genom gränshandel går till norrmän. Enligt beräkningar av volymen cigaretter som norrmän köper i Sverige (Lund & Vedøy, in press; Skretting m.fl. 2016) har i genomsnitt 16 procent av försäljningen i Sverige

⁷ Notera denna skillnad mot beräkningarna som gjorts ovan utifrån självrapporterade uppgifter i Monitor där de beräknats i enlighet med urvalsramen i befolkningen 17–84 år (16–80 år se föregående fotnot).

köpts av norrmän under perioden 2003–2016. Andelen visar en svagt sjunkande trend och uppmättes till 12 procent för 2016. Även när de cigaretter som antas ha köpts av norrmän exkluderas, syns en nedgång motsvarande 30 procent i cigarettförsäljningen under perioden 2003–2016; från 842 cigaretter per invånare 15 år och äldre år 2003 (jämfört med att omkring 720 cigaretter uppgavs användas) till 600 cigaretter år 2016 (jämfört med att omkring 320 cigaretter uppgavs användas). I mer konkreta termer innebär det att svensken i genomsnitt köpte ca 32 beskattade cigarettpaket år 2016 (19 cigaretter/paket) mot ca 42 paket år 2003 (20 cigaretter/paket).

Även den registrerade försäljningen av cigarrer/cigariller minskade under perioden från 6,5 stycken per capita 15 år och äldre 2003 till 4,9 stycken år 2016 vilket motsvarar en nedgång med 25 procent. Gällande cigarrer/cigariller saknas dock uppgifter om hur mycket som eventuellt hamnar i Norge och eftersom dessa tobaksvaror utgör relativt små mängder redovisas inte dessa här.

Figur 7. Den inhemska cigarettförsäljningen i Sverige med och utan korrigering för norrmäns cigarettköp i Sverige. Antal cigaretter per capita 15 år och äldre. 2003–2016.

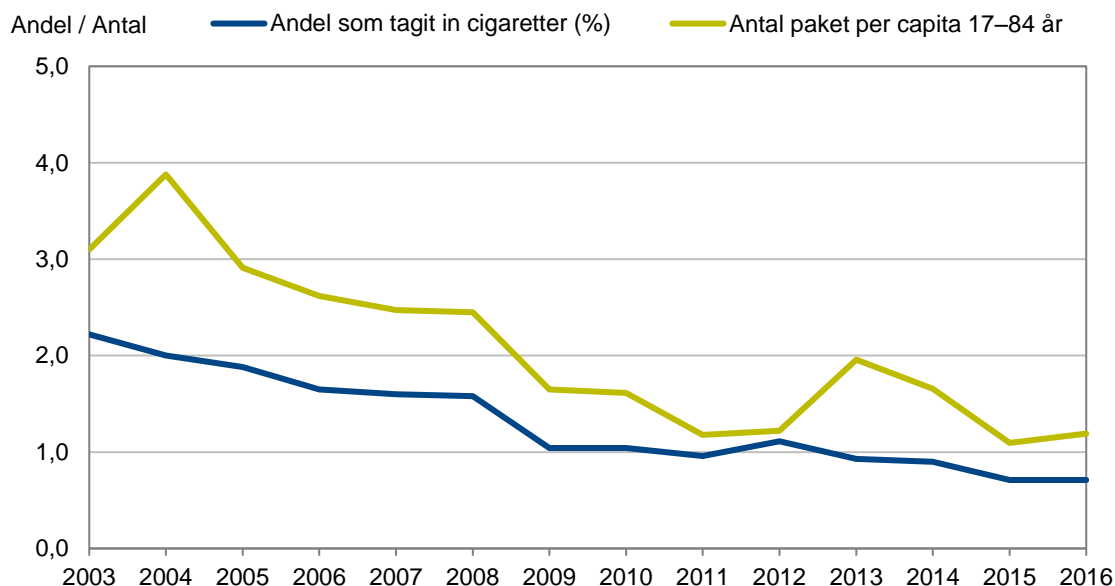
Smuggelcigaretter och privat införsel

En viktig fråga i beräkningar av den totala cigarettkonsumtionen i landet, är om den nedgång som syns i den inhemska cigarettförsäljningen beror på en ökad anskaffning av i Sverige obeskattade cigaretter. Anskaffningen av obeskattade cigaretter omfattar främst resandeförda cigaretter samt köp av så kallade smuggelcigaretter. Med resandeförda cigaretter menas cigaretter som svenska utlandsresenärer köpt utomlands och för med sig till Sverige i samband med att man reser hem. Med smuggelcigaretter avses ”cigaretter som köparen tror eller vet är smuggelcigaretter dvs. cigaretter som någon fört in i landet för att sälja med förtjänst, ej enstaka paket för mycket som tagits med från utlandsresa”.

I figur 8 presenteras två mått från Monitormätningarna som fungerar som indikatorer för hur utvecklingen av resandeförda cigaretter sett ut under perioden: andelen svenskar i åldern 17–84 år (före 2013: 16–80 år) som i samband med utlandsresor tagit med sig cigaretter till Sverige och uppgifter om det genomsnittliga antalet införda paket per capita i åldern 17–84 år (före 2013: 16–80 år).

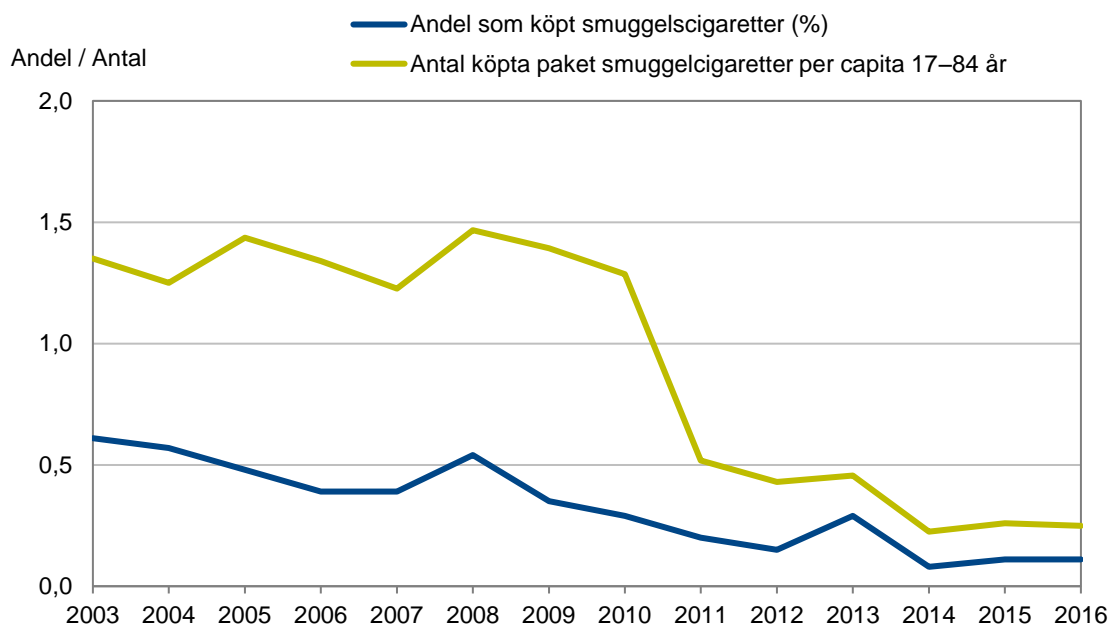
Uppgifterna visar att resandeförseln av cigaretter har minskat i Sverige under perioden 2003–2016, vilket främst beror på att allt färre resenärer tar med sig cigaretter in i landet i samband med utlandsresor. Andelen som i Monitormätningarna uppgett att de köpt cigaretter i samband med utlandsresor har mer än halverats sedan 2003 då den låg på drygt 2 procent till år 2016 då den uppmättes till knappt 1 procent (0,7 %).

Bland de resenärer som har tagit med sig cigaretter in i landet ligger det genomsnittliga antalet på cirka 10 paket (motsvarande en s.k. limpa) per resa (ej redovisade siffror), en mängd som inte har förändrats märkbart under perioden. I och med att köparna blivit allt färre följer att antalet införda cigarettpaket per capita i åldern 17–84 år (före 2013: 16–80 år) minskat från ca 3 till 1 paket det vill säga med drygt 60 procent mellan 2003 och 2016.

Figur 8. Andelen svenskar som köpt cigaretter i samband med utlandsresor och antal införda paket per capita 17–84 år. 2003–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

Utöver att andelen som tagit med sig cigaretter in i landet via resandeförsel sjunkit, så har även andelen som uppger att de köpt smuggelcigaretter minskat. Andelen har sjunkit under perioden, från 0,6 procent i urvalet år 2003 till 0,1 procent 2016 (figur 9). Inte heller gällande anskaffning av smuggelcigaretter syns någon tydlig förändring i den genomsnittliga mängden paket som köpts. Liksom gällande resandeförsel av cigaretter köptes i genomsnitt cirka 10 paket (motsvarande en s.k. limpa) i de fall då smuggelcigaretter köptes (dock med vissa årliga variationer sannolikt mot bakgrund av att förekomsten är relativt låg). Eftersom andelen som köpt smuggelcigaretter minskat så kraftigt framkommer en

Figur 9. Andelen svenskar som köpt smuggelcigaretter samt antal köpta paket per capita 17–84 år. 2003–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

kraftig minskning under perioden när man slår ut antalet köpta smuggelcigaretter per capita i åldern 17–84 år (före 2013: 16–80 år) – från i genomsnitt 1,3 paket till 0,2 paket.

Totalanskaffning cigaretter

I ovanstående beskrivning av cigarettkonsumtionens utveckling har de registrerade och oregistrerade delmängderna redovisats separat baserat på de självrapporterade uppgifter om införsel och smugling som fångas in i Monitormätningarna. För att beräkna den faktiska totalnivån av cigarettförbrukningen i Sverige redovisas i tabell 5 summan av de skattade oregistrerade delmängderna (köp i samband med utlandsresa och köp av smuggelcigaretter) och den registrerade anskaffningen av cigaretter (korrigerad för normmännens köp i Sverige). I redovisningen har dock ingen hänsyn tagits till den underrapportering av privatinförsel och smuggelköp som är välkänd i denna typ av studie. De självrapporterade uppgifterna angående köp av oregistrerade cigaretter har därför räknats upp i tabell 5 utifrån den förhållandevis kraftiga underrapportering (omfattande ca 50–60 % av alla cigarettköp⁸) som påvisats för köp av beskattade cigaretter (Underlag för att skatta underrapportering för köp av cigaretter finns endast från 2012 och framåt varför denna totalskattning endast görs för denna period, se bilaga 1).

Som framgår av tabellen skattas den totala cigarettanskaffningen i Sverige år 2016 till cirka 5,3 miljarder cigaretter, där 93 procent beräknas vara registrerade eller med andra ord beskattade i Sverige. Den oregistrerade (och i Sverige ej beskattade) delen utgjorde således 7 procent av den totala cigarettanskaffningen. Omkring 5 procent var resandeförda cigaretter och 2 procent så kallade smuggelcigaretter. Inga stora förändringar har skett vad

⁸ Se Leifman & Trollidal (2014) för motsvarande beräkningar för oregistrerad alkohol.

gäller andelen oregistrerade cigaretter under denna period utan andelen varierar mellan 7 och 11 procent.

Omräknat till årskonsumtion av cigaretter per capita (15 år och äldre) motsvaras detta av 647 cigaretter under 2016 varav 600 var registrerade och 47 oregistrerade. Årskonsumtionen av cigaretter per individ har under perioden 2012–2016 varit relativt oförändrad. Den minimala nedgången per invånare (2 procent lägre 2016 jämfört med 2012) beror främst på en minskning i andelen i oregistrerade cigaretter. Denna bild av en relativt oförändrad konsumtion stämmer väl överens med den som presenterades i figur 5 och som baserades på självrapporterade uppgifter om rökning trots att dessa endast täcker knappt hälften av anskaffningen.

Tabell 5. Total anskaffning av cigaretter uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2016, samt andelar 2016 för olika delmängder (%).

Delmängd	2012	2013	2014	2015	2016	Andel 2016 (%)
Antal miljoner cigaretter						
Totalt ^{a)}	5 263	5 246	5 730	5 346	5 304	100
Registrerade ^{b)}	5 902	5 416	6 011*	5 652**	5 596**	–
Varav till Norge	1 102	767	767	667	672	–
Registrerade exklusive Norge	4 800	4 649	5 244	4 995	4 924	93
Oregistrerade ^{c)}	463	597	486	351	380	7
Resandeförsel	343	474	383	255	280	5
Smuggling	120	123	103	96	100	2
Antal cigaretter per invånare 15 år och äldre						
Totalt	663	656	710	657	647	100
Registrerade	604	581	650	614	600	93
Oregistrerade varav:	58	75	60	43	46	7
Resandeförsel	43	59	47	31	34	5
Smuggling	15	15	13	12	12	2

a) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport (Ramstedt m.fl., 2014) – se b) och c) samt p.g.a. att normmäns köp i Sverige exkluderats.

b) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport p.g.a. revideringar i Beräkningskonventionen (2017).

c) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport för både resandeförsel och smuggling p.g.a. reviderade uppräkningsfaktorer.

* Delvis trolig bunkringseffekt inför skattehöjning.

** Prognos

Snusning

Till skillnad från många andra länder omfattar tobakskonsumtionen i Sverige också snus. Liksom cigaretter innehåller även snus nikotin vilket påverkar hjärta och blodcirkulation och kan bidra till en ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. Snusning kan också ge skador i munnen samt öka risken för graviditetsförgiftning och för tidig födsel med mera (Hjärt-

Lungfonden 2016). I andra EU-länder är försäljning av snus förbjudet, men i och med att Sverige har ett permanent undantag från förbudet är det tillåtet att tillverka och sälja snus i Sverige. Snuset får inte exporteras till andra EU-länder, men det är tillåtet att ta med snus för eget bruk vid resa till andra EU-länder (EU-upplysningen).

Andelen snusare i befolkningen går att studera i Monitormätningarna från år 2007. Till skillnad från rökningens minskade omfattning har snusningen varit mer stabil. En viss nedgång av andelen snusare syntes bland männen mellan åren 2007 och 2011, men därefter har snusningen återhämtat sig. Sammanlagt svarade närmare 16 procent av befolkningen att de snusade 2016 (2007 låg den sammanlagda nivån i befolkningen på drygt 14 %). Liksom tidigare år var det en klar majoritet (mer än 8 av 10) av alla snusare som snusade på daglig basis. Sett i andelar var nästan 13 procent av befolkningen dagligsnusare och ytterligare 3 procent sporadiska snusare.

Medan könsfördelningen i andelen rökare var relativt jämn, utgjordes gruppen snusare till absolut störst del av män (8 av 10 snusare var män 2016). I den manliga delen av befolkningen använde en fjärdedel (25 %) snus under 2016 medan motsvarande nivå bland kvinnorna var cirka 6 procent. Bland de män som snusade var det också vanligare, än bland kvinnorna, att snusa dagligen (tabell 6 och figur 10). Bland männen var drygt åtta av tio snusare dagligsnusare (21 % dagligen och 4 % sporadiskt) medan knappt sju av tio snusande kvinnor var dagligsnusare (4 % dagligen och 2 % sporadiskt).

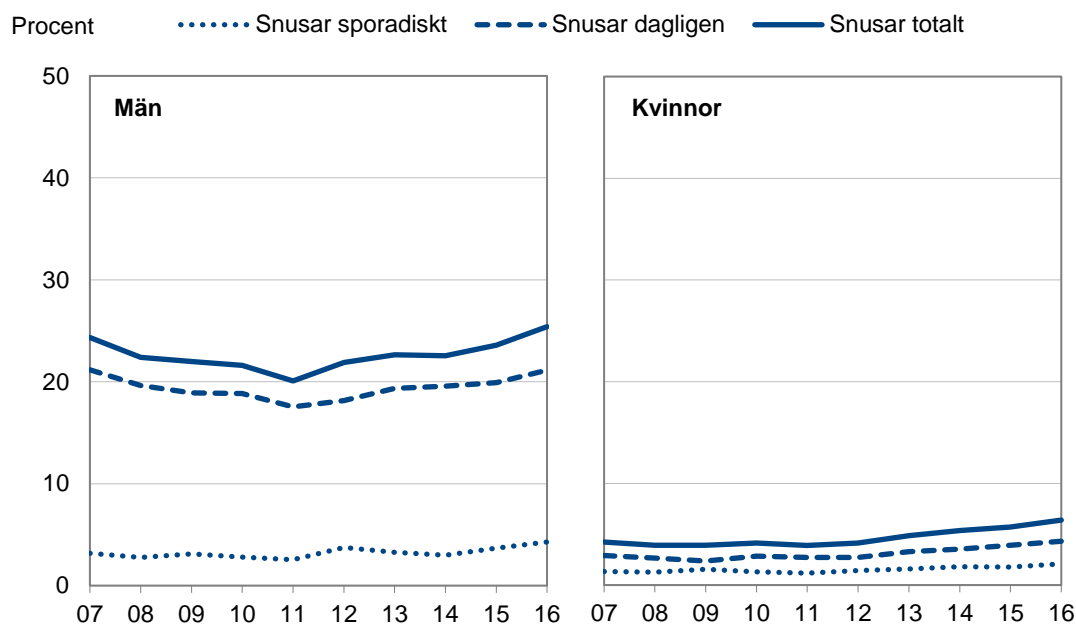
Tabell 6. Andel män och kvinnor som snusat de senaste 30 dagarna. 2007–2016.

	Snusar totalt		Snusar dagligen		Snusar sporadiskt	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
2007	24	4	21	3	3	1
2008	22	4	20	3	3	1
2009	22	4	19	2	3	2
2010	22	4	19	3	3	1
2011	20	4	18	3	3	1
2012	22	4	18	3	4	1
2013	23	5	19	3	3	2
2014	23	5	20	4	3	2
2015	24	6	20	4	4	2
2016	25	6	21	4	4	2

I tabell 7 redovisas hur utbredd snusningen var i olika åldersgrupper år 2016. Som nämnts tidigare påträffas den största andelen snusare i den yngsta åldersgruppen (17–29 år). Snusning (både daglig och sporadisk) tycks vara ett beteende som blir mindre vanligt i äldre åldersgrupper. I den yngsta gruppen klassades totalt 26 procent som snusare, medan motsvarande andel blir lägre högre upp i åldrarna. I samtliga åldersgrupper återfanns mönstret att den största delen av snusarna utgörs av dagligsnusare. I den 17–29-åriga delen av befolkningen var 17 procent dagligsnusare. I denna åldersgrupp påträffas emellertid också en förhållandevis stor andel sporadiska snusare – 8 procent – vilket är mer än dubbelt så stor andel som i någon annan åldersgrupp.

Tabell 7. Andel i olika åldersgrupper som snusat de senaste 30 dagarna. 2016.

	Ej snusat	Snusat dagligen	Snusat sporadiskt	Snusat totalt
Alla (17–84 år)	84	13	3	16
16–29 år	74	17	8	26
30–49 år	82	15	3	18
50–64 år	88	11	1	12
65–84 år	93	7	1	7

Figur 10. Andel män och kvinnor i befolkningen som snusat de senaste 30 dagarna: dagligen, sporadiskt och totalt. 2007–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år.)

Snuskonsumtionens omfattning

Liksom beträffande rökarnas cigarettkonsumtion ställs frågor till snusarna om deras konsumtionsvolym av snus i Monitormätningarna. Till skillnad från rökarna är det emellertid enbart dagligsnusarna som får frågan om hur mycket de snusar. Vidare är det istället för dagskonsumtion av antal enheter, snusarnas veckokonsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs. Av tabell 8 framgår att det genomsnittliga antalet dosor/vecka som dagligsnusarna konsumerat, under perioden 2007–2016, legat på omkring 4 dosor/vecka eller med andra ord drygt en halv dosa/dag. Bland de dagligsnusande kvinnorna i befolkningen var nivån något, men inte mycket, lägre i 2016 års undersökning.

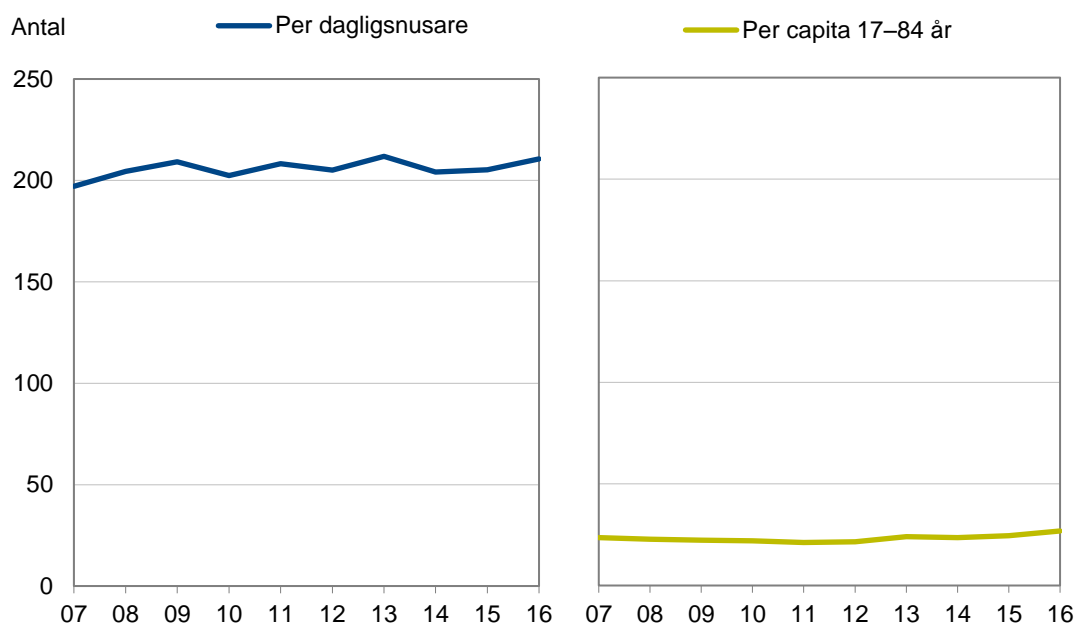
Tabell 8. Genomsnittligt antal snusdosor som de dagliga snusarna använder per vecka respektive per år. 2007–2016.

	Genomsnittligt antal snusdosor per vecka bland dem som snusar dagligen			Genomsnittligt antal snusdosor per år bland dem som snusar dagligen		
	Samtliga	Män	Kvinnor	Samtliga	Män	Kvinnor
2007	3,8	3,9	3,3	197	200	173
2008	3,9	3,9	3,8	205	205	199
2009	4,0	4,1	3,6	209	212	188
2010	3,9	3,9	3,6	202	204	188
2011	4,0	4,1	3,5	208	212	182
2012	3,9	4,0	3,6	205	207	189
2013	4,1	4,1	3,8	212	214	199
2014	3,9	4,0	3,5	204	208	182
2015	3,9	4,0	3,7	205	207	194
2016	4,1	4,1	3,7	211	214	193

Tabell 9. Genomsnittligt antal snusdosor per vecka och dagligsnusare i olika åldersgrupper. 2016.

Genomsnittligt antal snusdosor per vecka och dagligsnusare	
Alla (17–84 år)	4,1
16–29 år	3,9
30–49 år	4,5
50–64 år	3,9
65–84 år	3,0

Jämfört mellan olika åldersgrupper i befolkningen återfanns, i 2016 års mätningar, den högsta snuskonsumtionen bland dagligsnusarna i åldersgruppen 30–49 år (tabell 9) där veckokonsumtionen av snusdosor låg på 4,5 snusdosor i genomsnitt. Lägst veckokonsumtion uppmättes bland dagligsnusarna i åldersgruppen 65–84 år där genomsnittet låg på 3 dosor i veckan.

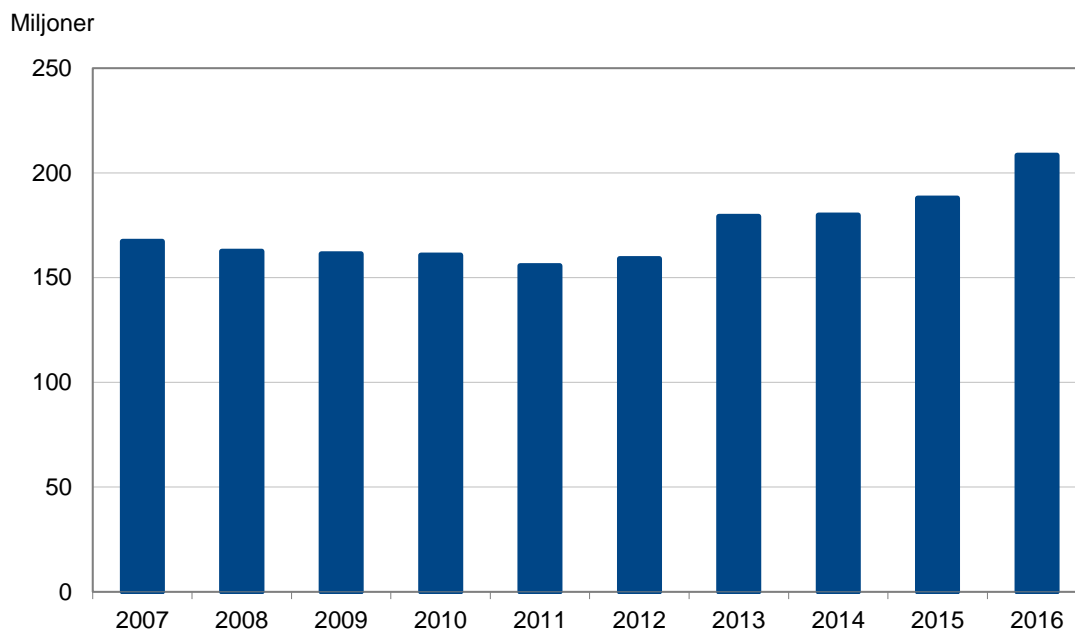

Figur 11. Självrapporterad årskonsumtion av snusdosor. Genomsnittligt antal snusdosor per år bland dagligsnusare samt per capita 17–84 år. 2007–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

Då veckokonsumtionen uppräknats till årskonsumtion har antalet snusdosor som dagligsnusarna själva uppgett sig använda fluktuerat runt i genomsnitt 200 dosor per dagligsnusare under perioden 2007–2016. För 2016 beräknades årskonsumtionen av snusdosor uppgå till i genomsnitt 211 dosor per dagligsnusare. I figur 11 redovisas utvecklingen av den genomsnittliga årskonsumtionen snusdosor per dagligsnusare i den vänstra grafen. I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen utvecklats då uppgifterna slås ut på per capita⁹. Under mätperioden har årskonsumtionen uppmätts till 21 dosor per capita som lägst åren 2011 och 2012 och 27 dosor per capita som högst i det senaste årets mätning.

Då den mängd snusdosor som dagligsnusarna svarar att de använder, räknas upp med antalet dagligsnusare i befolkningen hamnar den totala snuskonsumtionen i landet på en summa kring 4 miljoner dosor i veckan år 2016 eller 208 miljoner dosor under hela året (figur 12). Det ska här återigen betonas att detta är de självrapporterade uppgifterna från dagligsnusarna och att de sporadiska snusarnas användning saknas.

⁹ År 2007–2013 för befolkningen 16–80 år och 2014 för befolkningen 17–84 år i överrensstämmelse med nya urvalsramen för Monitormätningarna.

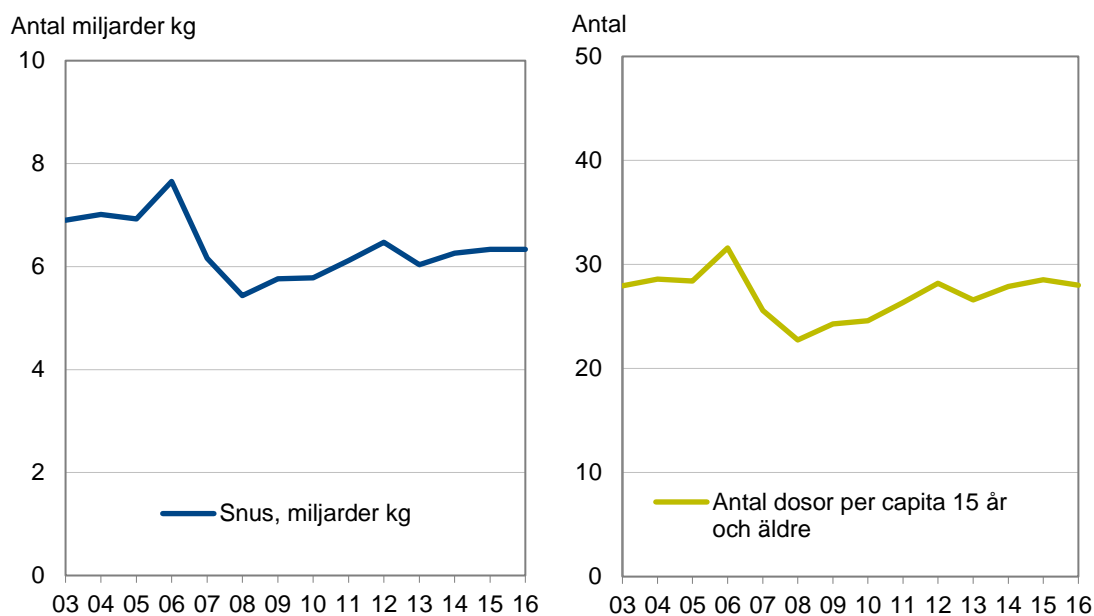

Figur 12. Självrapporterad årsförbrukning av snusdosor i Sverige. 2007–2016.

Anskaffning av snus

Liksom för beräkningarna av cigarettanskaffningen (som redovisats ovan), baseras skattningen av anskaffat snus både på självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus från Monitormätningarna och på uppgifter om den beskattade försäljningen utifrån Finansdepartementets data om skatteintäkter från snusförsäljning i Sverige. Den skattebaserade statistiken gällande snus beräknas dock i antal kg eftersom skatten på snus är baserad på vikt. För att omvandla försäljningsuppgifterna till antal dosor används skattningar av hur mycket en genomsnittlig snusdosa har vägt under den studerade perioden. Utifrån förändringar på snusmarkanden med en ökad andel portionssnus (som väger mindre) har skattningen gjorts att vikten för en genomsnittlig dosa sjönk från ca 35 till 27 gram mellan 2003 och 2016. Liksom beträffande cigarettkonsumtionen har hänsyn också här tagits till att norrmän köper snus i Sverige i en betydande utsträckning enligt beräkningar gjorda av norska tobaksforskare (Lund & Vedøy, in press; Skretting m.fl. 2016). I praktiken innebär det att de mängder snus norrmän uppger att de köper i Sverige tas bort från statistiken över registrerad försäljning av snus i Sverige.

I figur 13 redovisas utveckling för den registrerade snusförsäljningen i landet mellan 2003–2016 och här framgår att den totala försäljningen varit relativt stabil även om det skett en viss nedgång från 6,9 miljarder kg snus år 2003 till 6,3 miljarder kg år 2016. Med omvandlingen till dosor och hänsyn tagen till befolkningsutveckling blir försäljningen av antalet snusdosor per invånare 15 år och äldre dock i stort oförändrad om man jämför 2003 med 2016. Till skillnad från utvecklingen för cigaretter som visat en kontinuerlig minskning, syns en ökning i snusförsäljningen från 2008 och framåt då antal dosor per invånare ökar från ca 23 till 28 det vill säga med närmare 25 % (+10 % i termer av kg per invånare).

Figur 13. Den inhemska snusförsäljningen i Sverige i totalt antal miljarder kg samt uttryckt i antal dosor per capita 15 år och äldre. 2003–2016.

Privat införsel

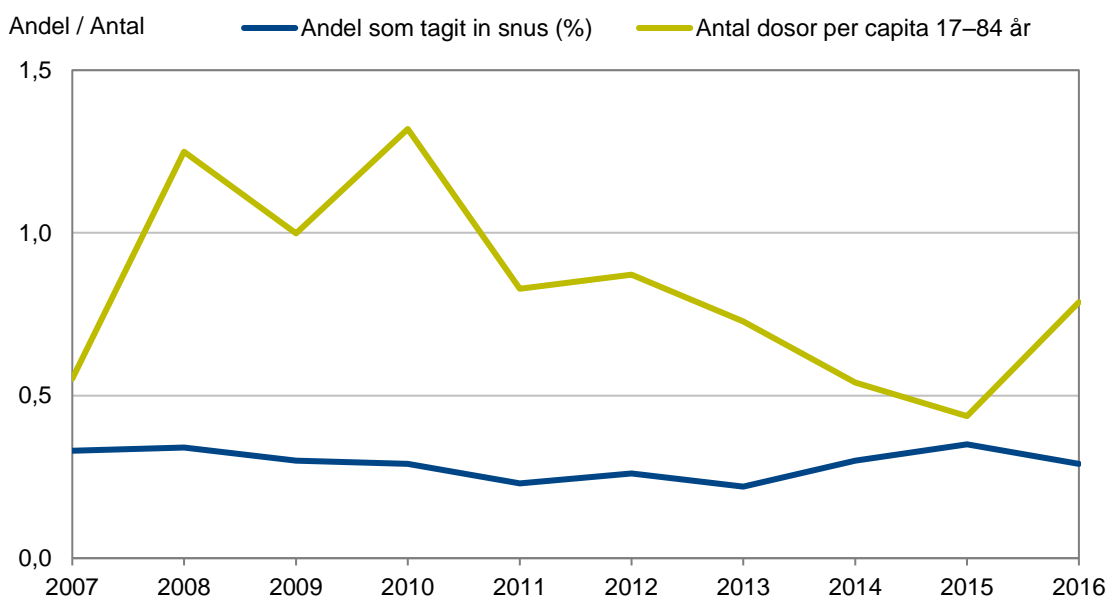
Trots att snus är förbjudet att sälja i andra EU-länder förekommer införsel av snus i samband med utlandsresor, främst handlar det om snusdosor köpta på finlandsfärjor och färjor till Estland och Helsingör (snusförsäljning sker då endast på svenskt territorialvatten). Uppgifter om andelen personer i befolkningen som tagit med sig snus in i landet i samband med utlandsresor har samlats in sedan år 2007 i Monitormätningarna och redovisas i figur 14. Andelen är låg och har legat förhållandevis stabilt på en nivå runt 0,3 procent i urvalen av den vuxna befolkningen under hela perioden. Även det genomsnittliga antalet dosor som förts in i landet har under perioden förhållandevis oförändrat omfattat cirka en dosa per capita 17–84 år (16–80 före 2013). (Bland de resenärer som tar in snus varierar det genomsnittliga antalet köpta dosor från år till år mellan 100 och 250 dosor vilket sannolikt speglar att det är få personer i urvalet, ca 50 per år, som tagit med snus i samband med en utlandsresa). Utvecklingen för införsel av snus har således varit stabil sedan 2007 medan den registrerade försäljningen har ökat något under samma period (se figur 13).

Sammantaget visar dessa uppgifter att den registrerade snusförsäljningen i Sverige, till skillnad från cigarettförsäljningen, har varit i stort oförändrad sedan 2003. Snusförsäljningen har således inte minskat i samma utsträckning som försäljningen av cigaretter och sedan år 2007 har försäljningen till och med ökat med drygt 20 procent.

I tabell 10 redovisas uppgifter om snusanskaffning i landet för perioden 2012–2016 motsvarande de uppgifter om cigarettanskaffning som redovisades i tabell 5. För 2016 skattas den registrerade försäljningen totalt omfatta ca 235 miljoner snusdosor och inga stora förändringar noteras under perioden 2012–2016. Liksom för cigaretter finns uppgifter om att en betydande del (7 %) av den registrerade snusförsäljningen i Sverige går

till Norge. Då denna delmängd dragits bort minskar skattningen till 219 miljoner sålda dosor för 2016. Till denna mängd har 7 miljoner resandeförda snusdosor adderats. För år 2016 innebär detta att den totala snusanskaffningen uppgick till 226 miljoner dosor, varav 97 procent utgjordes av registrerat snus och resterande 3 procent av resandeförd snus.

Satt i relation till antal invånare i befolkningen (15 år och äldre) snusades i genomsnitt ca 28 dosor per capita under 2016. Sedan det första året som redovisas i tabellen (2012) har ingen tydlig förändring skett; nivån har pendlat mellan 25 och 28 dosor och både gällande den registrerade och gällande den oregistrerade försäljningen har nivån varit stabil.

Figur 14. Andelen svenskar som köpt snus i samband med utlandsresor och antal dosor per capita 17–84 år. 2007–2016. (Perioden 2007–2013: 16–80 år och 2014–2016: 17–84 år).

Tabell 10. Total anskaffning av snus uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2016.

Delmängd	2012	2013	2014	2015	2016	Andel 2016 (%)
Antal miljoner dosor						
Totalt ^{b)}	214	202	215	221	226	100
Registrerad försäljning ^{a)}	224	213	225	232	235	–
Varav till Norge	16*	16*	16*	16	16*	–
Registrerad exklusive Norge	208	197	209	216	219	97
Resandeförsel	6	5	6	5	7	3
Antal dosor per invånare 15 år och äldre						
Totalt	27	25	27	27	28	100
Registrerade	28	27	28	29	29	97
Norge	2	2	2	2	2	
Registrerade exklusive Norge	26	25	26	27	27	97
Resandeförsel	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	3

a) Skattad utifrån uppgifter om beskattad försäljning i antal ton: 6470 (2012), 6035 (2013), 6261 (2014), 6338 (2015) och 6338 (2016). (Beräkningskonventioner 2016, 2017) och antagande om sjunkande vikt per dosa från 29 (2012) till 27 (2016).

b) Reviderade siffror i jämförelse med 2014 års rapport (Ramstedt m.fl., 2014): Smuggling mäts inte längre då den bedöms vara negligerbar och införsel är nu baserad på 3-års glidande medelvärden.

* Skattade utifrån 2015 års data.

3. Sammanfattning och diskussion

Nyligen presenterade den vetenskapliga tidskriften *The Lancet* forskning som visar att rökningen har minskat i världen under de senaste 25 åren (GBD 2015 Tobacco Collaborators, 2017). Man betonar att nedgången speciellt berör de länder som följt WHO:s ramkonvention för tobakskontroll (FCTC) som undertecknades 2005. I denna ingick höga tobaksskatter, rökfria offentliga miljöer, varningsskyltar, omfattande reklamförbud och stöd för rökare som vill sluta. Sverige omnämns som ett av de länder som haft den största nedgången i rökning vilket är i linje med de resultat som framkommer i denna studie.

Med unika data har vi visat att det röktes ca 5,3 miljarder cigaretter i Sverige under 2016 vilket motsvarade 647 cigaretter per invånare 15 år och äldre. Majoriteten av cigaretterna (93 %) var inköpta och beskattade (registrerade) i Sverige medan resterande oregistrerade andelar bestod av resandeförsel (5 %) och smuggling (2 %). Vidare framkom att rökningen har minskat med ca 30 % i Sverige under de senaste 10–15 åren – en nedgång som skett samtidigt som olika restriktioner och skatthöjningar har införts. Tobaksskatten har t.ex. höjts 5 gånger; 2006, 2007, 2008, 2012 och 2015 (Skatteutskottet, 2016) och förbud har införts mot rökning i offentliga miljöer exempelvis på restauranger (2005). Totalt sett sjönk den inhemska cigarettförsäljningen per capita med knappt 30 procent mellan 2003 och 2016. En ännu större nedgång noterades för anskaffningen av oregistrerade cigaretter vilket visar att nedgången i konsumtion av registrerade cigaretter inte har ersatts av oregistrerade cigaretter. Vi tolkar det som att en generellt minskande efterfrågan på cigaretter avspeglar sig i lägre efterfrågan på både registrerade och oregistrerade cigaretter. Detta behöver inte utesluta att vissa grupper har gått över till billigare cigaretter i samband med skatthöjningar, men ett sådant beteende är i så fall inte av den omfattningen att det påverkar utvecklingen i den totala förbrukningen av cigaretter i Sverige.

Den kraftiga nedgången i rökning baserad på data om anskaffning får i allt väsentligt stöd i uppgifterna baserade på självrapporterade rökvanor. Utifrån de självrapporterade uppgifterna framkom även att rökningen minskat både bland kvinnorna och bland männen och att det framförallt är en sjunkande andel dagligrökare som står bakom nedgången. Så kallad sporadisk rökning har däremot inte minskat.

Både enligt anskaffningsdata och självrapporterade uppgifter har dock cigarettkonsumtionen varit i stort oförändrad sedan 2012 och nedgången tycks således ha avstannat under senare år. Detta är oväntat givet att det skett två skatthöjningar på cigaretter under denna period och ett allmänt hårdare klimat gällande rökning där t.ex. totalförbud börjar diskuteras i många länder som ett långsiktigt mål. En möjlig förklaring till att nedgången avstannat är att det är de minst priskänsliga rökarna som finns kvar och att dessa (s.k. "hardcore smokers") inte är lika påverkbara av olika kontrollåtgärder, t.ex. skatthöjningar. Denna hypotes har dock inte fått stöd i forskning från Norge (Lund, m.fl., 2011) men skulle vara intressant att studera närmare för svenska förhållanden. Hur de lagändringar som gjorts 2016 för att följa EU:s tobaksdirektiv kan påverka utvecklingen kommer också bli intressant att följa.

Kartläggningen av snuskonsumtionen visade att ca 226 miljoner snusdosor konsumerades i Sverige 2016, motsvarande 28 dosor per invånare 15 år och äldre. Nästan allt snus är köpt i Sverige och skattningar av resandeinfört snus uppgick till 3 procent av den totala snuskonsumtionen. Snuskonsumtionen har inte minskat på samma sätt som konsumtionen av cigaretter. Utifrån anskaffningsdata var snuskonsumtionen i termer av antal snusdosor i stort oförändrad mellan åren 2003 och 2016 men med en uppgång mellan 2008 och 2016 med ca 25 procent efter sjunkande nivåer mellan 2003 och 2007. Utvecklingen i snuskonsumtionen efter 2007 bekräftas av uppgifterna baserade på självrapporterade snusvanor som började mätas detta år, dvs. en uppgång mellan 2007 till 2016 i liknande storleksordning.

Den totala tobaksanvändningen i Sverige i termer av andelen som använder cigaretter och/eller snus har legat förhållandevis stabil runt 25 % under de senaste 10 åren men med en möjlig minskning av daglig användning och möjligen ökande sporadisk användning. Den stabila nivån döljer således en positiv utveckling framförallt då den omfattar en minskad daglig användning av cigaretter. En intressant fråga är om denna positiva utveckling ur ett folkhälsoperspektiv är relaterad till det utbredda snusandet i Sverige såsom har föreslagits av internationella forskare (t.ex. <http://www.aftonbladet.se/debatt/a/KAq14/snus--renar-rama-hal-soframgangen>). De trender som observerats i denna studie pekar dock inte på något tydligt samband – både rökning och snusande minskade mellan 2003 och 2007 och därefter ökar snusandet samtidigt som rökningen är stabil. Även om denna observation är tankeväckande är detta en fråga som behöver analyseras med mer avancerad metodik än enklare jämförelser av trender.

Det finns givetvis ett antal begränsningar med de data och den metodik som ligger till grund för resultaten i denna rapport. För det första finns en osäkerhet runt skattningarna av oregistrerade och illegala cigaretter. Trots att ett uppräkningsförande av de självrapporterade uppgifterna använts som i princip fördubblar svaren, är beräkningen av oregistrerade cigaretter t.ex. betydligt lägre än resultatet från en helt annan beräkningsmetod som gjorts på uppdrag av Tobaksleverantörsföreningen. I denna studie analyserades 10 000 insamlade cigarettpaket i Sverige med avseende på ursprungsland och man kom fram till att 14,8 procent av cigarettmarknaden i Sverige bestod av oregistrerade cigaretter under 2015 (Tobaksleverantörsföreningen, 2016). Att cigarettpaket som slängs på marken utomhus skulle vara representativa för hela cigarettmarknaden är dock ytterst osäkert enligt vår bedömning.

Här bör också beaktas att av de närmare 5,3 miljarder registrerade cigaretter som anskaffats under 2016 rapporteras endast ca 2,5 miljarder i de självrapporterade uppgifterna, det vill säga mindre än hälften (47 %). Denna betydande underrapportering är visserligen väntad men signalerar att tolkningar av utvecklingen enligt självrapporterade bör göras med viss försiktighet. Det är därför tillfredsställande att det är förhållandevis god överensstämmelse mellan självrapporterade data och anskaffningsdata vad gäller utvecklingen. När det gäller anskaffning av snus tycks det däremot som att underrapporteringen inte är lika omfattande som för cigaretter: cirka 90 procent av den beräknade snusanskaffningen i termer av antal dosor återfinns i de självrapporterade konsumtionsuppgifterna för 2016. Det bör också framhållas att skatteuppgifterna från Beräkningskonventionen som är grunden för den registrerade försäljningen vid tidigare tillfällen har reviderats i efterhand samt att uppgifterna för 2015 och 2016 är preliminära. Detta gäller både snus och cigaretter.

Det finns också ett antal potentiellt viktiga områden där vi inte funnit något underlag och därför inte har kunnat väga in i beräkningarna. Det gäller en ökad försäljning av råttobak som inte beskattas och som därför inte ingår i den registrerade försäljningen av tobak men som uppmärksammas i media se t.ex. (<http://www.bohuslaningen.se/nyheter/uddevalla/prischock-p%C3%A5-r%C3%A5tobak-om-reglerna-%C3%A4ndras-1.3692349>). Vidare finns uppgifter om att finländare köper betydande mängder snus i norra Sverige i framförallt Haparanda mot bakgrund av att snus är förbjudet i Finland (<http://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/finska-snusare-lyfter-haparanda>). Detta ser vi som två möjliga utvecklingsområden i framtida rapporter. Andra exempel på utvecklingsarbete är den genomsnittliga vikten på en snusdosa och hur den har förändrats över tid – detta är ju avgörande för att kunna omvandla snusförsäljningen som mäts i kg till antal dosor. Det kan också finnas anledning att undersöka möjligheterna att validera uppgifterna om norrmännens köp av tobak i Sverige.

Till denna studies styrkor hör att vi har tillgång till en jämförelsevis stor löpande befolkningsundersökning som genomförts på ett i stort enhetligt sätt under en längre tid. Vi har också för första gången sammanställt en tidsserie över den registrerade tobaksförsäljningen där vi även har beaktat de omfattande tobaksköpen som norrmän gör i Sverige. Vi har också utarbetat och tillämpat en innovativ metodik för att hantera bortfallsproblematiken i anskaffning av cigaretter genom att jämföra registrerad försäljning med självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Sammantaget bedömer vi att detta ökar tillförlitligheten i de resultat som vi presenterat i denna rapport.

Konklusion

Även om tobaksförbrukningen fortfarande är omfattande i Sverige bör den utveckling som framkommit i den rapport sammantaget framhållas som positiv ur ett folkhälsoperspektiv: sjunkande rökning och framförallt daglig rökning som är den mest riskabla formen av tobaksanvändning. Samtidigt är det bekymmersamt att den långsiktiga trenden med sjunkande rökning tycks ha avstannat under senare år trots ett antal tobakspolitiska åtgärder i restriktiv riktning. Då flera större lagändringar genomfördes de senaste åren kommer utvecklingen dock bli spännande att följa.

Referenser

- Agardh E, Boman U & Allebeck P (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdomsbörda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning?* – Kartläggning utifrån ”DALY-metoden” 1990–2010. Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.
- Bolinder G (2012). Snusning en kontroversiell folkhälsofråga. *Läkartidningen*, 109(11), 564.
- CAN (2014). *Hur mycket röker svensken? – cigarettförbrukningen i siffror med fokus på 2013*. Rapport 148. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- European Commission (2012). Attitudes of Europeans towards tobacco. Special Eurobarometer 385.
- European Commission (2015). *Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes*. Special Eurobarometer 429.
- EU-upplysningen (2017). Elektronisk källa <http://www.eu-upplysningen.se/> Har EU förbud mot snus? Nedladdat 2017-01-26.
- Finansdepartementet (2017). Beräkningskonventioner 2017. En rapport från skatteekonomiska enheten. (2005–2017 års beräkningskonventioner har använts för tidsserie).
- GBD 2015 Tobacco Collaborators (2017). Smoking prevalence and attributable disease burden in 195 countries and territories, 1990–2015: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet* Apr 5.
- Leifman H & Trolldal B (2015). Konsumtionen av alkohol 2014 – preliminära uppgifter. PM. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2014a). *Hur mycket dricker svensken? – alkoholkonsumtionen i siffror 2001–2012*. Rapport 140. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Leifman H & Trolldal B (2014b). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2013*. Rapport 142. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Lund KE & Vedøy TF (2017). Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter. *Tidsskrift for Den Norske Legeforening* (accepted).
- Lund M, Lund KE & Kvaavik E (2011). Hardcore smokers in Norway. *Nicotine Tob Res.* Nov;13(11):1132–9.
- Ramstedt M, Sundin E, Landberg J & Raninen J (2014). ANDT-bruket och dess negativa konsekvenser i den svenska befolkningen 2013 – en studie med fokus på missbruk och beroende samt problem för andra än brukaren relaterat till alkohol, narkotika, dopning och tobak. Stockholm: STAD (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem).

SCB (2014). Tabellfiler för tobaksvanor i: Undersökningen av levnadsvanor (ULF). Hämtade augusti–september 2014 från: <http://www.scb.se>. Uppgifterna har kompletterats med specialbeställningar från undersökningen framtagna av Charlotte Samuelsson.

Sundin E, Landberg J, Raninen J & Ramstedt M (2015). *Stabilitet och förändring i negativa konsekvenser av ANT i Sverige*.

Skatteutskottet (2016). Punktskattehöjningar på alkohol- och tobaksprodukter – skatteeffekter och påverkan på den oregistrerade anskaffningen av dessa produkter. 2015/16:RFR8.

Socialdepartementet (2016). En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020. Skr.2015/16:86. Socialdepartementet.

Socialstyrelsen (2014). Registeruppgifter om tobaksrökningens skadeverkningar, artikelnummer 2014-3-4.

SFS 1993:581. Tobakslag. Stockholm: Socialdepartementet.

World Health Organization (2014). *Global status report on noncommunicable diseases 2014*. World Health Organization.

Bilaga I. Material och metod

Monitormätningarnas utgångspunkter för beräkning av anskaffning av tobak

För att minska effekterna av olika faktorer som kan snedvrída svaren på frågor om anskaffning av tobak, utgår undersökningen från fyra huvudprinciper. Dessa principer är:

1. Frågor om anskaffning och användning ställs i separata delar. Frågor om användning undviks när syftet är att få en bild av den totala konsumtionen eftersom de intervjuade personerna kan ha svårt att avgöra ursprunget till de cigaretter och det snus de förbrukar t.ex. om de är köpta utomlands. Mätningarna avser således främst anskaffning snarare än konsumtion men siffrorna över anskaffning används som indikator på konsumtionen eftersom de cigaretter och det snus som anskaffas förr eller senare kommer att förbrukas. Under ett år antas således konsumtionen i stort sett vara densamma som anskaffningen på nationell nivå.
2. Kort observationstid. För att i möjligaste mån undvika glömskeeffekter och teleskopering (lägga avlägsna händelser närmare i tiden) är det viktigt att ha en så kort observationstid som möjligt. I Monitormätningarna avser därför frågorna de senaste 30 dagarna.
3. Mätning på aggregerad nivå. Resultaten från den del som avser anskaffning gäller konsumtionens utveckling på aggregerad, nationell nivå, och inte på individnivå eftersom det inte är givet att den som köper tobaken är den som också förbrukar den.
4. Uppräkning av självrapporterade uppgifter. De oregistrerade mängderna tobak som fångas in av mätningarna är av olika skäl lägre än de faktiska nivåerna. I syfte att korrigera för detta görs vissa uppräkningskorrigeringar av de beräknade delmängderna vad gäller cigaretter. Då underrapporteringen av snus är betydligt mindre görs ingen motsvarande uppräkning för självrapporterad anskaffning av snus (se närmare nedan). De uppräkningskorrigeringar som görs avseende cigaretter baseras i denna rapport på skillnaden mellan uppgifter om registrerad beskattad försäljning av cigaretter i Sverige och självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Utifrån denna skillnad beräknas en kvot som ligger till grund för uppräkning av de självrapporterade mängderna resandeförda cigaretter och köp av smugglade cigaretter. Uppgifterna om den registrerade försäljningen utgår från Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter för cigaretter vilken redovisas i Finansdepartementets beräkningskonventioner. Summan för intäkterna divideras med punktskatten per cigarett.

Mätprocedur och urvalsmetod

I samband med att CAN övertog Monitorundersökningen 2013 genomfördes vissa ändringar i urvalsförfarandet, i enkätfrågorna och i intervjuarstaben. Det är fortfarande

Ipsos (tidigare Synovate och TEMO) som genomför frågeundersökningarna, men en ny intervjuarstab används sedan halvårsskiftet 2013. Numera används telefonintervjuföretaget Norstat.

Urvalet av personer till frågeundersökningen är sedan 2013 individbaserat och både fasta telefonnummer och mobilnummer används. Urvalet sker ur PAR-konsument, som är en databas med samtliga, för undersökningar, tillgängliga telefonabonnenter med fasta eller mobila abonnemang. Endast de respondenter som kan genomföra en intervju på svenska ingår i undersökningen.

Först genomförs ett större slumpmässigt urval ur själva PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur detta huvudurval. Varje veckourval bearbetas under en fyraveckorsperiod, vilket också innebär att sökperioden för att nå en individ uppgår till fyra veckor. Ett nytt veckourval tillkommer således varje vecka, vilket innebär att fyra veckourval bearbetas parallellt. Antalet uppringningsförsök uppgår till maximalt 30 under en fyraveckorsperiod, men i praktiken görs ungefär 20 försök hos dem som inte nås under perioden. Antalet uppringningsförsök är störst under den första veckan för att successivt minska under de kommande veckorna. Efter att man försökt att nå en respondent vid 12 tillfällen på den fasta telefonen, byter man till den mobila och vice versa. Detta byte gäller av naturliga skäl endast de som har både fast och mobilt abonnemang.

Intervjuprocessen pågår alltså kontinuerligt och intervjuer genomförs under alla veckodagar. Totalt genomförs ungefär 350 intervjuer per vecka, vilket motsvarar drygt 18 000 per år. Åldersintervallet för intervjupersonerna i urvalet är 17–84 år. Den genomsnittliga intervjutiden uppgår till ungefär sju minuter.

Undersökningens bortfall och viktning

Bortfallet i frågeundersökningarna har ökat successivt under perioden, vilket har varit en generell utveckling för den här typen av frågeundersökningar. Under studiens första år, fram till 2004, uppgick bortfallet till ungefär 40 procent. Därefter steg det till 50 procent under åren 2007–2008 för att öka till 75 procent under 2016. Framförallt är det andelen unga vuxna som minskat i deltagandet, medan de äldres representativitet varit mer intakt. De äldre har till och med blivit överrepresenterade i förhållande till deras andel av befolkningen. Viktning av de intervjuade personernas svar i datamaterialet är ett sätt att korrigera för en sådan skevhet i representativitet. En annan åtgärd är att tillämpa det uppräkningsförfarande som presenteras nedan och som bygger på hur väl det faktiska urvalets cigarettanskaffning täcker in den registrerade försäljningen.

De som deltar i undersökningen viktas med hänsyn till variablerna: kön, ålder och region (H-region). H-regioner mäter invånartäthet i kommunerna, från storstad till glesbygd. Vid skapandet av denna viktvariabel används en så kallad viktmatris, där ålder är indelad i fem kategorier, variabeln H-region i tre kategorier och kön i två kategorier.

Det är dock viktigt att poängtera att antalet intervjuade personer alltid har uppgått till ungefär 1 500 varje månad. Det som definieras som bortfall i undersökningen är gruppen av personer som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller velat ingå i undersökningen. Denna grupp har dock ersatts av andra personer ur urvalet som intervjuats.

Registrerad försäljning av cigaretter och snus

Den i Sverige registrerade försäljningen av cigaretter och snus består av legal (beskattad) försäljning i butiker och kiosker. Uppgifterna redovisas i Finansdepartementets årliga rapport Beräkningskonventioner (Finansdepartementet, 2017).

Finansdepartementets uppgifter revideras fortlöpande och de mest aktuella siffrorna är alltid preliminära såsom t.ex. 2016 års uppgifter i den senaste rapporten. Även äldre uppgifter kan korrigeras i efterhand och vissa revideringar har därför gjorts i denna rapport jämfört med de siffror som presenterades i 2014 års rapport (Ramstedt m.fl., 2014).

Statistiken kring den registrerade försäljningen som redovisas i beräkningskonventionerna utgår från Skatteverkets data om punktskatteintäkter från tobaksförsäljningen och inkluderar hela den registrerade tobaksmarknaden.

I föreliggande rapport redovisas den registrerade cigarettförsäljningen i antal cigaretter där skatteverkets årliga nettoskatteintäkter divideras med punktskatten per cigarett. De registrerade uppgifterna om snusförsäljningen redovisas däremot i antal kg (eftersom snusskatten baseras på vikt). För att slå samman den registrerade försäljningen med självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus, har vi därför räknat om den registrerade försäljningen till antal dosor. Det finns dessvärre inga officiella uppgifter om hur mycket en snusdosa väger i genomsnitt men enligt de uppgifter vi funnit har den genomsnittliga vikten sjunkit från ca 35 gram 2003 till 27 gram 2016. Detta är baserat på antagandet att en dosa portionssnus i genomsnitt väga 22,5 gram och en dosa lössnus 45 gram och att marknadsandelen för portionssnus har ökat från ca 50 procent 2003 till 80 procent 2016.

Oregistrerade delmängder cigaretter

Resandeförsel och smuggling

Det är viktigt att skilja på tobak som förs in i landet i samband med resor, så kallad resandeförsel och tobak som smugglas in i landet i syfte att säljas vidare. Den avgörande skillnaden är om införseln sker i kommersiellt syfte eller inte, det vill säga om den införda tobaken förs in i landet för eget bruk eller för att säljas vidare på den illegala marknaden i syfte att tjäna pengar på hanteringen (SFS 2000:1225, Lag om straff för smuggling).

I Monitormätningarna beräknas mängden resandeförd tobak med hjälp av frågor om hur många cigaretter och snusdosor resenärer tagit med sig vid inresor till Sverige.

De som uppger att de rest in till Sverige från utlandet under de senaste 30 dagarna får uppge hur många gånger de har rest in i landet och om de förde med sig några cigaretter/snusdosor vid den senaste inresan. Antalet cigaretter/snusdosor man tog med sig vid den senaste resan multipliceras med antalet resor man gjort under samma tidsperiod.

Anskaffningen av till Sverige smugglade cigaretter och snusdosor mäts med frågor om respondenten, någon gång under de senaste 30 dagarna, köpt cigaretter eller snus som någon eller några personer fört in i landet i syfte att sälja vidare för att tjäna pengar. Om så är fallet ställs ytterligare frågor om antalet gånger man köpt smugglade cigaretter eller snus och vilka mängder det rörde sig om den senaste gången. Det finns alltså inte någon avsikt att i den här undersökningen mäta omfattningen av personer som själva smugglat in tobak.

Frågorna avser istället fånga i hur stor omfattning köp av insmugglade cigaretter eller snus förekommer.

Till Sverige är införseln av cigaretter och snus i praktiken fri så länge de införda mängderna är för privat bruk. För att i Monitormätningarna skilja på resandeförsel och smuggling behövs dock en övre gräns för hur mycket tobak som kan definieras som "för privat bruk". Det finns inte någon självklar sådan gräns. De av EU angivna indikativa nivåerna uppgår till 800 cigaretter (4 limpor) (Rådets direktiv 92/12/EEG). Men denna nivå kan överskridas om införseln är för privat bruk, vilket innebär att denna nivå inte är lämplig för att skilja på resandeförsel och smuggling. På grund av detta används istället en högre nivå på 2 000 cigaretter. Inte heller för snus finns någon mängdbegränsning för hur mycket en person kan föra in i landet för eget bruk. Det finns dock ett maximalt ekonomiskt värde som inte får överstigas utan att tull och skatt måste betalas. Det ekonomiska gränsvärdet ligger på 4 300 kr (ca 15–20 stockar eller omkring 200 dosor) för den som reser med kommersiell flyg- eller färjetrafik samt på 3 000 kr för övriga resande. För beräkningarna av mängden infört snus har därför en motsvarande övre gräns satts till 200 dosor per person och resa.

Även när det gäller köp av smugglade cigaretter används i undersökningen gränser för hur många cigaretter en person kan köpa under en 30-dagarsperiod. Anledningen till detta är att det kan finnas ett eller flera grossistled i hanteringen, men frågorna i undersökningen avser endast de cigaretter som köpts för eget bruk. Dessa gränser är desamma som för resandeförseln.

Extremvärden

Det kan av olika skäl förekomma extremvärden i datamaterialet. Det kan bland annat bero på att de intervjuade personerna har uppgivit felaktiga uppgifter eller på manuella felkodningar av intervjuaren. Det är av stor vikt att korrigera för dessa extremvärden eftersom de beräknade volymerna anskaffad tobak annars kan bli missvisande. Ett exempel på detta är orimliga uppgifter om antal resor eller antal köp under de senaste 30 dagarna. I Monitorundersökningen används därför ett tak på max 20 resor, 20 köp av smugglad tobak och 30 köp av tobak inom den legala försäljningen i Sverige. I praktiken har dock ytterst få korrigeringar gjorts av denna anledning.

Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder

Täckningsgrader

Som redan nämnts kan man på goda grunder anta att svaren på intervjufrågor om köp och konsumtion av tobak i en undersökning riktad till den allmänna befolkningen inte fångar upp de verkliga köpta och konsumerade nivåerna. Denna underrapportering har två huvudsakliga källor – dels att intervjupersonerna faktiskt inte kommer ihåg korrekt eller vill framstå som mer hälsosamma och dels att de som använder och köper cigaretter är överrepresenterade i bortfallet. Ett exempel på den senare effekten är en aktuell studie om bl.a. rökning, där dagligrökare och personer med tobaksrelaterad beroendeproblematik var underrepresenterade i en uppföljning (Sundin, m.fl., 2015).

För att få ett mått på denna underskattning med avseende på anskaffning av cigaretter, ingår det i Monitorundersökningen sedan april 2012 frågor om de intervjuade personernas köp av cigaretter genom legala försäljningskanaler i Sverige. Frågorna avser cigaretter som sålts till ett pris som överstiger 43 kronor för ett paket eftersom det antas vara omöjligt för tobakshandlare att sälja cigarettpaket till lägre pris samtidigt som tobaksskatt och moms betalas fullt ut. Dessa självrapporterade uppgifter om antal köpta beskattade cigaretter räknas därefter om för att gälla hela populationen och jämförs avslutningsvis med de officiella mängderna försålda cigaretter i den av Finansdepartementet utgivna Beräkningskonventionen (Finansdepartementet, 2017). Se Leifman och Trolldal 2014a och 2014b för motsvarande resonemang för alkoholanskaffningen.

Den andel som de intervjuade personernas uppgivna köp av tobak, genom legala försäljningskanaler, utgör av den faktiska registrerade försäljningen brukar kallas *täckningsgrad*. Täckningsgraden anger i det här fallet det självrapporterade antalet köpta cigaretter i procent av de faktiska sålda mängderna enligt Beräkningskonventionen.

Idén bakom uppräkningsgraden är att den täckningsgrad som uppmätts för de självrapporterade köpen av registrerade cigaretter kan användas som utgångspunkt för att korrigera nivåerna för självrapporterade köp av oregistrerade cigaretter, det vill säga för resandeförsel och smuggling. Utifrån täckningsgraden tas den så kallade uppräkningsfaktorn fram – alltså den faktor som de rapporterade uppgifterna kan multipliceras med för att korrigera för underrapporteringen. Uppräkningsfaktorn för 2012 och 2013 är baserad på täckningsgraden för 2012 respektive 2013 medan uppräkningsfaktorn för åren 2014–2016 baseras på den genomsnittliga täckningsgraden för den perioden. Anledningen till denna uppdelning är att täckningsgraden visade sig vara högre med det nya sättet att fråga som introducerades i juli 2013. I tabell 11 redovisas täckningsgraderna för varje år samt genomsnittet för 2014–2016.

Tabell 11. Självrapporterade köp av registrerade cigaretter (beskattade och sålda i Sverige), faktisk registrerad försäljning av cigaretter, täckningsgrad och skattad uppräkningsfaktor. Data för 2012–2016.

	Självrapporterat antal köpta cigaretter (milj.)	Antal registrerade försålda cigaretter (milj.) ^{a)}	Täckningsgrad (%)	Uppräkningsfaktor
2012	2 428	4 800	51	2,0
2013 ^{b)}	2 565	4 649	55	1,8
2014	3 161	5 244	60	1,7
2015	3 334	4 995	67	1,5
2016	2 897	4 924	59	1,7
Totalt 2014–2016	9 392	15 163	0,62	1,61

a) Källa: Beräkningskonventionen (2017).

b) Nya mer detaljerade frågor börjar ställas i augusti vilka tycks ge något högre svar.

Av tabellen framgår att de självrapporterade cigarettköpen i genomsnitt motsvarade ca 41 procent av den faktiska försäljningen 2012 och den beräknade uppräkningsfaktorn blev därför 2,43 (1/0,41). Motsvarande täckningsgrad för 2013 var 0,47 och en uppräkningsfaktor 2,11. (Det är således det inverterade värdet av täckningsgraden som används som uppräkningsfaktor). För att löpande anpassa uppräkningsfaktorn till eventuella förändringar i undersökningens täckning av tobaksköp och samtidigt ha en stabilitet i korrigeringarna kommer uppräkningsfaktorn löpande revideras framöver med 3-års glidande medelvärden. För 2014–2016 är således täckningsgraden i genomsnitt 0,54 med en uppräkningskvot på 1,84.

Då motsvarande frågor om anskaffning av registrerat snus saknas i Monitormätningarna var det inte möjligt att beräkna motsvarande uppräkningsfaktor för snus. I den del av undersökningen som istället handlar om respondenternas egen *användning* av tobak får de respondenter som svarat att de snusar dagligen däremot frågan om hur många snusdosor de i genomsnitt förbrukat i veckan. Utifrån beräkningar av den självrapporterade snuskonsumtionen – alltså den mängd snus som dagligsnusarna uppgett att de *använt* går det emellertid att konstatera att den självrapporterade snusförbrukningen har en betydligt högre täckningsgrad av den totala snuskonsumtionen (utifrån anskaffning) under den studerade perioden (ca 65–75 %) än vad som gäller för den självrapporterade cigarettförbrukningen (ca 40–50 %). Detta trots att det bara är dagligsnusarna (och inte de sporadiska snusarna) som tillfrågats om mängden dosor de snusar. Bedömningen är därför att en uppräkningsfaktor av självrapporterade köp av snus inte är lika motiverad.

Självrapporterad användning av tobak

Resultaten från avsnittet *Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snusanvändning* baseras på frågor om respondenterna rökt respektive snusat under de senaste 30 dagarna. De respondenter som svarat att de rökt minst en cigarett respektive använt snus de senaste 30 dagarna, får frågan om de rökt cigaretter/använt snus dagligen. De som svarat *ja* på också denna fråga klassificeras som dagligrökare respektive dagligsnusare, medan de som svarat *nej* klassificerats som sporadiska rökare/snusare (eftersom de svarat att de rökt/snusat de senaste 30 dagarna).

De dagliga rökarna får därefter frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag de senaste 30 dagarna, medan de sporadiska rökarna får frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per vecka. Gällande snusning får enbart de respondenter som svarat att de snusat dagligen följdfrågan om hur mycket snus de förbrukat och till skillnad från rökarna är det istället för dagskonsumtion av cigaretter, snusarnas vecko-konsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs.

Som ovan nämnt kan det av olika skäl förekomma felaktiga extremvärden i datamaterialet. För att minska risken för att sådana felaktigheter ska snedvrیدا materialet har höga extremvärden trunkerats ner. De respondenter som svarat att de röker mer än 60 cigaretter per dag (dagligrökarna) eller mer än 60 cigaretter per vecka (de sporadiska rökarna) respektive mer än 20 snusdosor i veckan har trunkerats ner. Det maximala värdet på dessa variabler har därför varit: 60 cigaretter per dag/vecka eller 20 snusdosor/vecka. I praktiken har dock ytterst få extremvärden noterats och trunkeringen har inte haft någon nämnvärd betydelse. Hur de självrapporterade uppgifterna om användningen av tobak behandlats beskrivs även i resultatdelen för dessa uppgifter.